

**Міністерство освіти і науки України
ДЗ «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

**Факультет педагогіки і психології
Кафедра розвитку дитини раннього і дошкільного віку**

Радько Марина Леонідівна

**ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

**кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта»**

Особистий підпис

М. Л. Радько

Науковий керівник

канд.пед.наук, доцент

Єпіхіна Марина Анатоліївна

В.о. завідувача кафедри |

канд. пед. наук, доцент

Гречишкіна Ірина Анатоліївна

Лубни – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Аналіз феномену конфлікту як психолого-педагогічної проблеми.....	6
1.2. Вікові особливості конфліктів дітей дошкільного віку.....	11
1.3. Потенціал ігрової діяльності у контексті попередження конфліктів у дітей дошкільного віку.....	19
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА	
З ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1. Діагностика стану сформованості міжособистісних взаємин у старших дошкільників.....	39
2.2. Впровадження методів і форм попередження дитячих конфліктів у дітей дошкільного віку засобами гри.....	48
Висновки до розділу 2.....	69
ВИСНОВОК.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність проблеми. У контексті сучасних викликів сьогодення, що об'єктивно зумовлюють необхідність і доцільність єдності, взаєморозуміння й емпатії у стосунках між людьми, особливої ваги набуває проблема попередження конфліктів. Ураховуючи важливість дошкільного віку в загальній віковій генезі особистості, варто звернути увагу на сензитивність цього віку в контексті виховання навичок неконфліктної поведінки, оскільки дошкільники характеризуються складністю і суперечливістю міжособистісних стосунків. Практика сучасних закладів дошкільної освіти (далі ЗДО) свідчить, що конфліктні ситуації серед дітей дошкільного віку відбуваються достатньо часто. Зазвичай конфлікти дошкільників мають зовнішній, тимчасовий, ситуативний характер й вирішуються самостійно. Більш складними є внутрішні конфлікти між дітьми, що передбачають суперечку між вимогами дітей та їх об'єктивними можливостями у грі або не співпадінням мотивації у грі. У такій ситуації дитина не може реалізувати свої потреби, що викликає дискомфорт її внутрішнього емоційного стану. Тобто взаємини між дітьми є суттєвим чинником розвитку особистості дошкільника у напрямі виховання взаємодопомоги та емпатії між дітьми переважно в невеликих дитячих контактних групах, утворених на основі міжособистісної симпатії [38, с.45]. Відомими є канони психології щодо рольової гри, як провідної діяльності дошкільника (Т. Дуткевич, С. Ладивір, Т. Піроженко). Саме в ігровій діяльності діти пізнають світ й оволодівають варіативом практичних знань і вмінь, а також формується їх соціально-комунікативна компетентність.

Складність й неоднозначність розвитку взаємин дошкільників та необхідність і доцільність їх дослідження довели у своїх студіях як вітчизняні (С. Бадер, Н. Гавриш, Н. Горопаха, М. Єпіхіна, О. Кононко, К. Крутій, С. Ладивір, Л. Якименко), так й зарубіжні (А. Адлер, Л. Картер, Д. Коуен) науковці.

Прояви дружби між дошкільниками, вибірковість їх ставлення один до одного досліджувались О. Амацьєвої, Л. Артемовою, Л. Крайною, Н. Лисенко, В. Павленчик. Конфлікти дітей дошкільного віку стали предметом досліджень А. Аніщук, Ю. Волинець, Д. Малєєва.

Специфіку взаємин дошкільників у процесі гри розглядали відомі психологи і педагоги, а саме: Л. Артемова, Ю. Волинець, Г. Беленька, Н. Гавриш, Т. Піроженко, В. Рагозіна, О. Рейпольська.

Проте проблема виникнення конфліктів між дітьми дошкільного віку в ході ігрової діяльності досліджена лише аспектно й потребує більш детального вивчення, оскільки ігрова діяльність дошкільників є провідним видом діяльності дітей цього віку, що передбачає засвоєння соціокультурного досвіду, розвиток пізнавальних процесів, навичок взаємодії й спілкування з іншими людьми, у процесі яких і виникають конфлікти, що є складовою людських стосунків. Відтак, зазначені об'єктивні чинники й зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Попередження конфліктів у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності»**.

Об'єкт дослідження – процес попередження конфліктів у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – методи і форми попередження конфліктів у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методи та форми роботи з попередження конфліктів у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

Для досягнення мети у дослідженні вирішувалися наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати феномен конфлікту як психолого-педагогічну проблему;
- 2) розглянути вікові особливості конфліктів дітей дошкільного віку;
- 3) з'ясувати потенціал ігрової діяльності у контексті попередження конфліктів у дітей дошкільного віку;

4) обґрунтувати та експериментально перевірити методи і форми попередження дитячих конфліктів у дітей дошкільного віку засобами гри.

У процесі дослідження було використано наступні **методи**: *теоретичні*: аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури з проблеми, дефініційний аналіз для конкретизації провідних понять дослідження, зокрема: «конфлікт», «гра»; *емпіричні*: експеримент (для діагностики стану сформованості міжособистісних взаємин у старших дошкільників та з'ясування ефективності методів попередження конфліктів у молодших школярів в ігровій діяльності), педагогічне спостереження.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що узагальнені в роботі теоретичні положення щодо сутності конфліктів, їх структури, типології, вікових особливостей конфліктів, а також конфліктів дошкільників в грі можуть сприяти розширенню професійних знань вихователів ЗДО у контексті проблеми попередження дитячих конфліктів у дітей дошкільного віку засобами гри. У роботі розроблено низку методів, що сприяють позитивним стосункам дошкільників.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Вовчицького закладу дошкільної освіти «Дзвіночок» Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської облвсті. У дослідженні приймали участь діти старшого дошкільного віку. Загальний обсяг вибірки – 40 дітей (20 дітей – експериментальної групи (ЕГ) і 20 дітей контрольної групи (КГ)).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені на науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Освіта та особистість в умовах сучасних соціокультурних викликів» (сертифікат № 1/7608 від 14 травня 2025 р. м. Лубни); І Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення». Тема доповіді: «Попередження конфліктів у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності як актуальний напрям сучасної дошкільної освіти» (сертифікат від 24 жовтня 2025 р.).

Результати дослідження викладено у 1 публікації «Гра як засіб попередження конфліктів у дошкільному віці» –у збірнику матеріалів конференції «Освіта та особистість в умовах сучасних соціокультурних викликів» Всеукраїнська студентська науково-практична конференція (14 травня 2025 р., м. Лубни) / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Лубни, 2025. 61с. С. 33-35.

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (91 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 99 сторінок, основний текст викладено на 80 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз феномену конфлікту як психолого-педагогічної проблеми

Культура взаємин з іншими людьми зароджуються і продуктивно розвиваються в дитячому віці. Досвід цього віку є основою для подальшого розвитку особистості у контексті її ставлення до оточуючих, до навколишнього середовища, а також до себе.

Поняття конфлікту досліджується відповідно до феноменології багатьох наук, воно є об'єктом міждисциплінарного дослідження.

Лінгвісти вивчають мовні особливості конфлікту, тобто його вплив зовнішніх чинників у їх взаємодії. Діяльність фахівців цього напрямку спрямована на визначення сфери мовного спілкування і чинників, що детермінують зародження, розвиток і розв'язання конфлікту [21, с.10].

Психологічний вимір конфліктів пов'язаний із загальною психологією: психології особистості, соціальної психології і психології спілкування.

У 80-ті роки ХХ століття з'явилась нова наукова галузь – конфліктологія, зорієнтовану на розроблення теорії і вивчення практики попередження та розв'язання конфліктів.

Поняття «*конфлікт*» походить від латинського *conflictus* – зіткнення, і практично у незмінному вигляді входить в інші мови (*conflict* – англ. *konflikt* – нім., *conflit* – франц.).

У Мультимедійній енциклопедії видавництва Грольє (Grolier Multimedia Encyclopedia), що є одним із найбільш відомих американських видавництв універсальних енциклопедій, сутність феномену конфлікту розкривається через наступні значення:

- стан відкритої, іноді затяжної боротьби;
- стан дискомфорту у стосунках між людьми, зіткнення протилежностей між їх думками або інтересами;
- психічне протистояння, що виникає у результаті виникнення взаємозаперечуючих імпульсів, бажань і тенденцій;

- опозиції героїв у літературному чи сценічному творі, на якій побудовано сюжет [93].

У Інтерактивній енциклопедії Комптона (Compton's Interactive Encyclopedia), фіксується позиція, що *конфлікт* – це емоційне напруження (хвилювання), що виникає у результаті зіткнення протилежних імпульсів або неспроможності узгодити внутрішні імпульси з реальністю чи моральними обмеженнями [92].

У психологічному вимірі, конфлікт характеризують як ситуацію одночасної дії протилежно спрямованих сил рівної величини.

Н. Горбачова визначає такі *ознаки конфліктної ситуації*, як-от:

- конфлікт тисне на як на соціальне життя у цілому, так і на соціальні стосунки, зокрема, впливаючи на їх динамізм й мобільність;
- поведінка учасників конфлікту, відрізняється високою емоційністю;
- доцільність поведінки людини в конфлікті відрізняється від звичайної поведінки більшою винахідливістю [21, с.58].

Усякий конфлікт, без врахування його змісту, характеру і типу, містить *момент протистояння*, яке не може виникати автономно. Конфлікт стає можливим завдяки взаємодії його носіїв. Це - біполярність, що є єдністю взаємопов'язаності і взаємопротилежності інтересів [22, с.11]. При цьому біполярність не є зіткненням двох протилежних початків. Конфлікт не є просто зіставленням, він є протистоянням, що передбачає активну «боротьбу», спрямовану на подолання протиріччя, що їх розділяє. Отже, важливим елементом конфлікту є активність, зорієнтована на подолання протиріччя.

Варто відзначати, що у конфлікті обов'язково мають бути його *носії* (суб'єкт або суб'єкти, «учасник», «сторона конфлікту», «посередник»), які відбивають внутрішні особливості соціальних відношень конфлікту [37, с.11].

У науковому дискурсі у процесі розгляду різних аспектів проблеми конфлікту та його місця в соціальному житті, поняття «конфлікт» іноді

синонімізують з феноменом протиріччя. Однак при цьому відбувається ігнорування специфіки саме конфліктних відношень [22, с.12]. Тобто наявність суб'єктів відрізняє конфлікт від протистояння, оскільки не може бути конфлікту з природою чи технікою, що позбавлені здатності до активності та свідомої взаємодії [38, с.169].

Відтак, в структурі конфлікту виокремлюють *об'єктивні* та *суб'єктивні* компоненти. При цьому *об'єктивний компонент* містить учасників, предмет, об'єкт, проблему конфлікту та умови його протікання. До *суб'єктивних (психологічних) складових* відносяться образ конфлікту, його мотиви, позиції сторін-конфліктерів [83, с.21].

За ознакою учасників конфлікту виділяють такі *типи конфліктів*, як-от:

- ✓ *особистісний конфлікт*, що полягає у зіткненні цілей, мотивів, інтересів, що супроводжується переживаннями індивіда; у протистоянні протилежних початків начал у душі людини, що потребують вирішення;
- ✓ *міжособистісний конфлікт*, що передбачає ситуацію протиріччя, зіткнення між людьми, що стимулює протилежні сторони до активних дій, спрямованих на подолання певних розбіжностей між ними і вирішення конфліктної ситуації;
- ✓ *міжгруповий конфлікт*, учасниками якого можуть як групи людей, так і окремі представники певних груп;
- ✓ *внутрішньогруповий конфлікт*, як варіант міжособистісного або міжгрупового конфлікту [21, с. 59].

Відомі й інші класифікації конфліктів, а саме:

- побутові, сімейні, трудові, військові (за сферою життєдіяльності людей);
 - ресурсні, статусно-рольові, соціокультурні, ідеологічні (за сутністю ґрунтовних в конфлікті об'єктів);
 - вертикальні, горизонтальні (за напрямом розподілу повноважень).
- [37, с.12].

Відомі також конструктивні і деструктивні; короточасні та тривалі; реалістичні й нереалістичні; місцеві, регіональні, міжнародні та інші конфлікти [Там само].

Стратегії поведінки в конфлікті детермінується ступенем цінності міжособистісних стосунків з протилежною стороною. У випадку відсутності ціннісного ставлення до іншої сторони, поведінка відповідної сторони у конфлікті буде деструктивною й конфронтативною (примушення, боротьба, змагання). Проте цінність міжособистісних відносин для учасників конфлікту, зумовлює їх орієнтацію на компроміс, співробітництво.

Л. Якименко на підставі аналізу праць дослідників проблеми міжособистісної взаємодії пропонує *структуру міжособистісної взаємодії*, що містить:

- 1) спонукання, як розуміння потреби у спілкуванні й інтерес до взаємодії й співробітництва;
- 2) певну поведінку, що передбачає мову, дії, жести, міміку;
- 3) емоції і почуття від задоволення спілкуванням, симпатію чи антипатію, атракцію чи негативні стани;
- 4) процеси пізнання, а саме: мислення, уява, уявлення як сприймання інших людей;
- 5) вольову саморегуляцію, як витримку при непорозумінні, володіння собою у конфлікті, підтримка інших у важких ситуаціях [91, с.8].

Дещо іншою є позиція І. Рогальської, яка виділяє такі компоненти міжособистісної взаємодії, як-от:

- 1) *поведінковий*: взаємодія в системі «дитина-інший», спілкування й стосунки в різних видах діяльності;
- 2) *емоційний*: ділові, оціночні, особистісні відносини в процесі спільної діяльності;
- 3) *когнітивний*: соціальна перцепція у контексті сприйняття і розуміння дітьми один одного, результатом яких можуть бути оцінки і самооцінки, а також емоційне забарвлення, що виявляється в упередженості

сприйняття однолітка дошкільником через ціннісні пріоритети групи і певну специфіку особистості.

О. Мороз в своїх студіях доводить, що в старшому дошкільному віці в групі дітей вже складається громадська думка і виникає явище конформності. При цьому діти навчаються прислухатися до думки іншого і підкорюватися думці більшості. З іншого боку, у процесі порівняння себе з іншими однолітками, дитина починає виділяти своє Я, свою позицію, що відрізняються від позиції інших. Загалом, до старшого дошкільного віку у дітей складаються стійкі способи ставлення один до одного [67, с.8].

Варто також визначити *мотиви*, що є найбільш притаманні для дітей в стосунках з однолітками. При пріоритеті егоїстичної мотивації, вони постійно перебувають в ситуації змагання з однолітками, намагаючись бути першими. Пріоритет альтруїстичної мотивації, зумовлює потребу дітей всім допомогти, для них головне – інтереси групи, загальна гра. Для дітей з домінуванням мотив досягнення успіху є важливим кожне зауваження, кожна вимога дорослого, який виступає в ролі вчителя - у них сильними виявляється оціночні; особистісні відносини [91, с.8].

1.2. Вікові особливості конфліктів дітей дошкільного віку

Проблема конфліктів є однією з актуальних у сучасному суспільстві в ситуації транgresивності й невизначеності сучасного життя. З одного боку, кожна дитина є унікальною, тобто має свої власні інтереси, що унеможлиблює абсолютне уникнення конфліктів. При цьому участь у конфліктах може мати розвивальний характер і сприяти дорослішанню дитини. З іншого боку, загрози сучасного життя, вимушені переміщення населення України об'єктивно зумовлюють тривожність та фрустрацію дітей дошкільного віку, що також може сприяти їх конфліктності. Ці обставини детермінують необхідність формувати у дітей уміння управляти своїми емоціями у складних ситуаціях й вирішувати конфлікти конструктивно.

Трансформація сучасної дошкільної освіти на засадах гуманізму, дитиноцентризму й партнерства зумовлюють необхідність створювати в ЗДО умови, які б перешкоджали виникненню труднощів у стосунках дітей, не допускали б їх переростання у конфлікти, що можуть гальмувати й деформувати процес розвитку особистості.

Традиційно конфлікт розуміють як процес різкої сутички, зламу протилежно спрямованих мотивів, цілей, позицій, інтересів, думок учасників взаємодії [9, с.116].

Конфлікти дітей дошкільного віку корінним чином відрізняється від конфліктів дорослих, оскільки це особливі, вагомі ситуації спілкування, що мають соціалізуючу функцію на відповідному етапі формування особистості, а не однозначно негативні явища у житті дитини. Беручи до уваги позицію, що інтеріоризація є базовим механізмом набуття внутрішнього суб'єктивного досвіду, маємо констатувати, що конфлікт, у засіб процесу особистісної рефлексії, може породжувати внутрішні протиріччя, альтернативи, зіткнення мотивів, як компонентів внутрішнього світу особистості [22, с.10].

Конфлікти, при їх доцільному тлумаченні й використанні, можуть стати суттєвим чинником педагогічного процесу, а також впливу на дітей. Оскільки, в ситуації ігрового конфлікту діти мають фізичний, психологічний,

словесний, погрозливий вплив один на одного. Дослідники констатують умовивід, що критичним періодом у розвитку спільної гри дітей є середній дошкільний вік, коли в ігровому конфлікті словесний вплив починає переважати засоби відкритого тиску й застосування фізичної сили, тобто відкрита конфронтація перетворюється у словесну суперечку [9, с.117].

Поведінка в конфлікті дошкільника відбиває стиль взаємодії з дорослим. Оскільки дитина наслідує моделі взаємодії дорослих в конфлікті.

Відомі такі типи реагування педагогів на конфлікти, як-от:

- «репресивні заходи» – коли педагоги відторгають негативні звинувачення, докори винуватця;
- «ігнорування конфлікту» – витіснення вихователем негативної інформації, реалізація установки «зі мною такого бути не може»;
- «рольовий вплив» – наміри рольового виходу з конфлікту;
- «з'ясування мотивів» – кили вихователь намагається уточнити й зрозуміти поведінку дитини;
- «стимул до власних змін» – орієнтація на зміну своєї поведінки, ставлення до дитини, тобто намагання коректувати свою поведінку;
- «рефлексія» – проговорювання почуттів, що супроводжують конфлікт [37, с.11].

У дошкільному віці стосунки дітей дуже неоднозначні й уявляють структурно складну систему з певною динамікою, що суттєво впливає на розвиток дошкільника. Психологічне благополуччя між дитиною й однолітками вивчаються переважно в ситуаціях ігрової та трудової діяльності. До того ж у старшому дошкільному віці у дітей починають формуватися й ділові взаємини [9, с.118].

Із канонів психології відоме тлумачення гри як провідної діяльності дітей дошкільного віку, що переважає на цьому віковому етапі, в її межах відбувається зародження інших діяльностей, формуються базові конструкти особистості. Проте науковці доводять, що реалізація виховного потенціалу може відбутися за умови її спрямування дорослими. Таку думку позиціонує

французький психолог А.Валлона. У педагогіці її поділяють П.Баконі (Угорщина), Л.Белінова (Чехія), О.Ваг, Д.Ковач, Р.Пфютце, І.Хоппе, Л.Шройтер (Німеччина) та інші [38, с.12].

Низка зарубіжних науковців досліджувала ігру у контексті ускладнення стосунків дітей дошкільного віку: А.Джерсїлд, Ф.Маркі, А.Содерман та інші. Взаємини дітей з особливими проявами, авторитарний характер їх поведінки у процесі ігрової діяльності вивчалися в роботах А.Маслоу, М.Партена, Л.Харвей. При цьому акцентувалось дослідження Велика увага приділялася вивченню дитячої агресивності, що руйнувала позитивний статус дитини у групі ЗДО [22, с.10]. Отже саме в грі здійснюється спілкування з однолітками. При цьому досить часто можна бачити самотню, «замкнену» дитину, яка більшість часу знаходиться в самотності, або ж демонструє небезпечну агресивну поведінку, дезорієнтуючи гру й створюючи конфлікти.

Причиною проблем в спілкуванні можуть бути особливості мотиваційної та операційної сфер психіки, навіть тоді, коли дитина є стабільним членом ігрової групи [38, с.169].

Пріоритетно *складнощі у спілкуванні* з'являються у дошкільників зі слаборозвинутими ігровими навичками і вміннями їх реалізації, що складають операційну сфери особистості. При цьому сутність операційних проблем пов'язується з не співпадінням об'єктивних можливостей в ігровій діяльності певної дитини та дітей групи [9, с.119]. У ігри можуть виникати й ускладнення мотиваційного характеру, коли у дітей змінюється мотивація й послаблюється потреба у спілкуванні з «іншими», тобто відбувається розбіг потреб дитини й решти однолітків.

Відомо (Н. Захарова) кілька підтипів *операційних ускладнень*:

- ускладнення, що з'являються зв умови слабкої сформованості у дитини *ігрових навичок*, коли навіть позитивні діти намагаються спілкуватися однолітками, але вони відторгають їх, тому, що їм не подобаються їх умінням гратися.

- ускладнення, що зумовлює несформованість у дитини навичок побудови стосунків однолітків, зокрема, *відсутність уміння керувати своєю поведінкою* (імпульсивність, нестриманість), навіть коли вони мають такі позитивні якості, як доброта, можуть спілкуватись, гратися, але при цьому вони часто виявляються поза грою, оскільки підсвідомо, не нарочито її дезорганізують.

Проте має місце факт коли дитина не вміє будувати стосунки, не визнає думку інших дітей, але має гарно розвинені ігрові навички, однолітки приймають її у гру. Тобто пріоритетною в дошкільному віці є роль ігрових навичок, коли діти контактують з однолітками, які гарно грються, хоча й конфліктні у спілкуванні [37, с.13].

Існує думка, що статус дитини в колективі, її стосунки з однолітками мають конфліктний характер у випадку, коли у неї не сформовані вміння поступитися, поділитися, володіння ігровими навичками, тобто способи побудови взаємовідносин. Дитина з такого роду проблемами не може відповідати вимогам, що висовуються їй ровесниками, виникає так званий «операційний бар'єр», що породжує негативний статус дитини в колективі, не бажання ровесників грати з нею, що супроводжується її афективними переживаннями, пов'язаними з плачем, скаргами дорослим, а потім розвивається свідома недисциплінованість, образливість, недовірливість, упертість, агресивність, бажання перешкоджати іншим у грі. Таким чином, неуспіх у грі становиться причиною конфліктів між дитиною та групою [9, с.120].

Детермінанти операціональної неготовності до взаємодії з однолітками в грі пов'язані зазвичай з родиною, де діти не отримували позитивних емоцій, відчували дефіцит контактів із ровесниками. Така дитина є потенційним джерелом конфліктів, навіть при розвинутості інших позитивних якостей [38, с.170]. До того ж вона є надто вибірковою у конфліктах. Пріоритетом такої дитини є перебування на самоті, заповнюючи свою самотність любов'ю до тварин, доглядом за ними. Такий стан дитини

негативно впливає на її соціальний розвиток, сприяє закріпленню її замкненості, невпевненості у собі, недоброзичливого ставлення до сверстників, вибору спрощених завдань [37, с.11].

До дітей, що не керують своєю поведінкою однолітки, зазвичай ставляться або негативно, або не помічають їх. Негативне ставлення також відчують нединамічні, повільні діти. Навіть якщо вони добре грають й доброзичливо ставляться до дітей. Відповіддю на таке ставлення може стати демонстративна поведінка, зорієнтована на привернення до себе уваги, а також усамітнення, що може бути пов'язане з негативними формами спілкування та з інтравертивністю нервової системи дитини

Захисною реакцією на психологічний дискомфорт дитини в групі може бути агресія. Агресивні діти іноді проявляють фізичну агресію. Вони здатні вдарити (ущипнути, вкусити) тих, хто вступає з ним. При цьому є поширеною і мовна агресивність, коли діти draжнять інших, сваряться, голосно кричать [22, с.10]. Агресія також може виражатися у руйнівному ставленні до речей, а саме: кидають іграшки, рвуть книжки. Такий дитячий гнів може бути фізично небезпечним для інших дітей.

У такій ситуації перед вихователем постає завдання вирішення конфлікту, тобто його усунення або локалізація. Основою у такій роботі є з'ясування протиріччя, що породило конфлікт.

Г. Шульга презентує такі стратегії вирішення конфліктів, як-от:

1) *стратегія ігнорування*, що є, на наш погляд, шкідливою, оскільки діти отримавши досвід кофлікту, не набувають досвіду примирення; тобто, якщо ігнорувати якісь негативні прояви у поведінці, наприклад бійки, вони будуть повторюватися;

2) *стратегія придушення і покарання*, що є, на жаль найбільш поширеною й формує у дітей позицію щодо можливості з'ясування стосунків за допомогою кулаків, проте не на очах дорослих.

3) *стратегія співробітництва*, що є найбільш ефективною й полягає в допомозі дітям розібратися у їхніх внутрішніх переживаннях, що призвели до конфлікту, і разом знайти різні способи примирення [9, с.123].

Іноді вихователі помилково інтерпретують прояви конфліктної поведінки й демонструють упереджене ставлення до дітей, які не бажають приймати участь в заняттях, непокірні режиму дня, не виконують прохання, вимоги, відмовляються від їжі або проявляють агресивну, демонстративну поведінку. Така ситуація може негативно впливати на соціально-психологічний клімат у групі, а також на міжособистісні стосунки дітей, [38, с.170].

Неконструктивні стратегії виходу з конфлікту передбачають покарання, на думку вихователя, винного, а такі негативні аспекти у поведінці дітей, як агресія, брехня залишаються поза увагою. Такі некомпетентні реакції сприяють трансформації ділових конфліктів в емоційні, що призводить до зростання емоційного дискомфорту, підвищення рівня тривожності. Вихователі не мають не звертати увагу на негативні реакції дітей та вживати репресивні заходи щодо винуватця. Такий формат поведінки вихователя призводить до підвищення конфліктогенності середовища ЗДО, що стає площиною формування конфліктно-спрямованої особистості [9, с.124].

Компетентний вихователь вбачає своєю провідною метою у запобіганні конфліктів у дітей такі аспекти:

- уміння діагностувати ознаки конфліктних взаємин, емоційного дискомфорту серед однолітків;
- усунення причин, що спровокували конфлікт;
- профілактика конфліктної поведінки дітей;
- забезпечення адекватного вербального контакту учасників конфлікту;
- створення умов, що мотивують дитину розвивати в собі певні позитивні якості.

Певні ускладнення для вихователя створює об'єктивна обставина, що до ЗДО приходять діти з різним станом емоційного світовідчуття, різнобічними домаганнями, вміннями й можливостями, що породжує неоднозначну реакцію дітей на вимоги вихователя й однолітків.

Існує думка О. Гриви щодо неможливості попередження всіх конфліктів. Тому суттєвим завданням вихователя сучасного ЗДО є навчання дітей засобам, технологіям їх вирішення [22, с.125]. Беручи до уваги можливості дитини, розуміння механізмів впливу на її поведінку в конфлікті, вихователі мають знаходити адекватні способи підтримки бажання дітей успішно вийти з конфлікту.

Відтак, базуючись на зазначених позиціях щодо особливостей конфліктів у дошкільників, маємо запропонувати такі рекомендації для батьків, дошкільних педагогів щодо доцільного вирішення конфліктів між дітьми дошкільного віку в ігровій діяльності.

1. У розробленні стратегії попередження конфліктів у дошкільників варто вивчати соціальну ситуацію розвитку дитини, тобто її відносини з однолітками, з батьками та вихователями. При цьому необхідно здійснювати педагогічний супровід дитини у встановленні позитивних відносин з дітьми, регулюванні її міжособистісних відносин.

2. Необхідно використовувати ігрові техніки в корекції відносин, де гра є, з одного боку, інструментом, а з іншого, площиною формування позитивних стосунків дитини з навколишнім світом і людьми.

3. Суттєвими в корекції стосунків є не лише ігри, а й неігрові прийоми, що сприяють налагодженню безконфліктного спілкування дітей. Такими, на думку П. Захарової є: ритуали привітання і прощання, груповий спів, обмін думками після гри та прийнятті групових рішень [38, с.171].

4. У межах ігрової діяльності вихователю доцільно використовувати прийоми, зорієнтовані на формування уміння слухати один одного, тлумачити свої почуття, оскільки більшість завдань ігрової діяльності

вирішуються колективно, а саме: діти вирішують, коли почати й закінчити гру, коли перейти до іншої гри, як розподілити ролі [9, с.126].

5. Дітям доцільно надавати повну свободу дій, коли всі відповідальні рішення мають прийматися ними самостійно.

6. Вихователям не варто використати прямі негативні оцінки у присутності однолітків, що можуть посилювати негативний емоційний стан дошкільника. Тому вихователю доцільно таке:

- ✓ включатися у гру та заохочувати всіх дітей;
- ✓ надавати дітям, що мають проблеми із стосунками з однолітками завдання, що передбачають спілкування з колективом;
- ✓ проводити бесіди з батьками щодо профілактики конфліктної поведінки в родині;
- ✓ розкривати досягнення й успіхи дітей іншим;
- ✓ створювати розвивальне середовище, що б не обмежувало дії дитини;
- ✓ використовувати ситуації спілкування й взаємодії в різних формах діяльності в ЗДО з мовленнєвої та творчої діяльності для налагодження контактів серед дітей;
- ✓ сумісно із дітьми планувати добрі традиції у групі, що сприяють покращенню взаємостосунків між дітьми.

7.Індикатором конфліктів у дошкільників є їх міжособистісна взаємодія, в якій ми виокремлюємо емоційно-мотиваційний, когнітивний, поведінковий компоненти.

1.3. Потенціал ігрової діяльності у контексті попередження конфліктів у дітей дошкільного віку

Формування позитивних сосунків з однолітками в дошкільному віці потребують обґрунтування й розробки певних доцільних у цьому контексті методів. Цю функцію мають виконувати педагоги ЗДО й батьки дошкільників, що мають формувати у дітей навички позитивної поведінки і коректувати риси характеру, що зумовлюють соціальні й етичні відносини дошкільників із дорослими і ровесниками.

Коли дитина починає відвідувати ЗДО, тобто потрапляє до колективу однолітків, її особистісний розвиток уже не можна визначати поза контекстом взаємин з дітьми, що стають сферою формування певних рис характеру, що детермінують успіх у спілкуванні й позитивне ставлення до людей [67, с.14].

Групу ЗДО є колективом лише умовно, проте вона стає площиною для розвитку дітей на основі виконання ними певних моральних норм і правил поведінки. Група, маючи певні ознаки колективу (постійний склад протягом кількох років, стабільність педагогічних вимог, постійна організація спілкування та спільної діяльності дошкільників, зокрема ігрової) має суттєвий потенціал щодо спрямування й координації взаємин [41, с.54].

У вітчизняній психолого-педагогічній науці усталеним є положення, що *гра* є ґрунтовною діяльністю і методом ефективного різнобічного розвитку дошкільників. Саме ігрова діяльність, оптимально сприяє формуванню дитячого колективу й становленню гуманних стосунків у ньому, а також вже в дошкільному є джерелом становлення суспільної спрямованості особистості, пріоритету проявів колективізму у поведінці [91, с.10]. Тобто без гри неможливий нормальний розвиток будь-якої дитини, оскільки всяка гра, зокрема рольова, є сензитивною до формування людських стосунків. Вона є першою школою налагодження стосунків між дітьми [40, с.55].

У грі відносини між дітьми мають різнобічний характер й передбачають взаємну підтримку й співпрацю, клопіт та піклування, розподіл обов'язків, але також спостерігаються приклади підкорення, інколи деспотизму, тиранії, грубості тощо.

Базовим мотивом гри є бажання дитини діяти за прикладом дорослого. Тому, з метою затвердження позитивних мотивів стосунків дітей, необхідно й доцільно, щоб дорослий став авторитетом й прикладом для них. Велике значення гри для формування особистості дошкільника доводять випадки психічних відхилень у адекватному розвитку дитини, яка позбавлена можливості грати [91, с.11].

Гра дошкільників є багаторівневим утворенням, що породжує різні типи стосунків дітей, а саме:

- рольові (сюжетні);
- ділові (реальні)
- міжособистісні.

При цьому саме *сюжетно-рольова гра* є провідною діяльністю у дошкільному віці, а спілкування – її частиною та умовою. Тобто є доцільним тлумачити гру як форму спілкування дорослого з дітьми, в якій він є і її організатором, і учасником, який задає правила, організує і регулює дії дитини, тобто обмежує її стихійну, імпульсивну активність й ситуативність поведінки [40, с.53].

Участь дорослого в іграх дітей збагачує їх зміст у контексті різноманітності виконуваних дітьми соціальних дій у процесі наслідування дорослих, який загострює увагу дітей на позитивних стосунках, що виявляють діти під час гри, схвалює вияви гуманних почуттів. З ігрою пов'язана трудова діяльність дітей, де вихователь також має бути зразком для них й демонструвати позитивні приклади прийомів роботи й спілкування з іншими. [67, с.12].

Робота з попередження конфліктів дітей дошкільного віку в грі, за рекомендаціями психологів, має бути системною й комплексною та

спрямовуватися на цілісне формування моральної свідомості, почуттів і поведінки. Тому, доведена доцільність системності, етапності та послідовності у роботі з попередження конфліктів дошкільників у процесі ігрової діяльності [9, с.127].

Грунтовною для виокремлення певної етапності роботи з попередження конфліктів у дошкільників, є відома послідовність морального виховання дошкільників:

- 1) моральні знання й уявлення;
- 2) моральні почуття й емоції;
- 3) досвід моральної поведінки.

➤ Відтак, метою *першого етапу* є формування моральних знань як уявлень про доброзичливість й повагу во взаєминах, адекватну оцінку вчинків своїх однолітків та власних вчинків у спілкуванні з іншими дітьми. На цьому етапі передбачається використання таких методів і прийомів, як-от:

- знайомство та аналіз літературних творів моральної спрямованості;
- моральні ігри, вправи, досліді;
- ситуації морального вибору, повчальні історії, оформлення стенда [38, с.169].

Розглянемо логіку використання методу *художнього аналізу та оцінно-етичного коментаря літературних творів*. Матеріалом для аналізу доцільно використати скарбницю народної мудрості, а саме методи української народної педагогіки, передусім українські народні казки.

Саме казки морально-етичної спрямованості сприяють формуванню знань про добро і зло, розуміння про сутність людських характерів, моделі суспільних відносин. Такий аналіз сприяє розумінню поведінки героїв казок у контексті виділення їх позитивних і негативних вчинків; уміння зіставляти їх вчинки персонажів зі своєю поведінкою та вчинками однолітків [45, с.80].

У контексті попередження конфліктів дошкільників варто також використовувати *українські народні прислів'я*. Враховуючи те, що засвоєння цих категорій викликають у дітей труднощі, оскільки вони ще мають не

достатньо розвинутого абстрактного мислення, варто використати для кращого засвоєння дітьми зразків української народної творчості вправу «Добери кінцівку», дослід «Слово – не горобець, вилетить і не спіймаєш», ігрову вправу «Закон бумеранга» у форматі пропозиції закінчити прислів'я чи приказку; ігрові вправи та дослід, що демонструють зміст того чи того прислів'я моральної спрямованості [9, с.128].

Ефект також має метод *читання художніх творів з подальшим їх обговоренням*. Вибір цих творів має бути спрямований на виникнення завзяття від позитивних вчинків персонажів, дітей, членів родини та осуд проявів неповаги до них. Прикладом можуть бути твори В. Сухомлинського: «Яблуко в осінньому садку», «Народився братик» та ін.

Варто регулярно доносити до дітей цінність їх взаємини у групі, необхідність їх збагачення й підтримки. Такі стосунки базуються на повазі, що інтегрує членів колективу, формує навички вибачення, вміння не відповідати злом на зло, робити добро. Тобто повага є узasadненням для групової цільності [37, с.11].

Суттєвим методом формування доброзичливих стосунків є *ситуації морального вибору*, притаманні повсякденному життю. *Обговорення з дітьми таких ситуацій* передбачає формування вміння адекватно оцінювати презентовану в ситуації поведінку героя, доведення її доцільності чи недоцільності, прогнозування її наслідків у позитивній чи негативному вимірах. При цьому дитина навчається співвідносити поведінку учасників ситуації з власними уявленнями про позитивну поведінку, з поведінкою інших дітей дитини, уможлиблює з'ясування позиції щодо відповіді на питання чи «вихований» чи «не вихований» обговорюваний персонаж, рефлексію своїх вчинків та адекватну оцінку їх [45, с.81].

На цьому етапі є доцільним використання *морального словничка*, коли вихователь пояснює дітям значення таких моральних понять, як: вдячність, великодушність, добро, любов, скромність, співпереживання, чесність,

допомога і стимулює дітей до висловлювання своєї позиції, а також пропонує навести приклад з життя зі словом зі словника моральності. [9, с.129].

Ефективними у формуванні моральних знань є використання *дидактичних ігор* «Добрі слова», «Закінчи речення», «Оціни вчинок» з метою формування й закріплення знань про позитивні стосунки з однолітками. При цьому можливим є і використання *повчальних історій*.

У житті дошкільника дуже важливими є емоції. При цьому емоційна сфера особистості дошкільника є найбільш розвинутою і вплив на неї необхідно враховувати як суттєвий чинник попередження конфліктів у дошкільників.

➤ Відтак, є логічним, *другий етап* процесу попередження конфліктів у дошкільників в грі пов'язати з емоційною сферою особистості, тобто метою цього етапу є – формування у дітей навичок визначення емоцій та почуттів однолітків, уміння адекватно реагувати на них; здатність сприймати емоційний стан «іншого» та відчувати причини його виникнення; розвиток у дитини здатності до емоційно-чуттєвої єдності; здатності до емпатії; емоційну рефлексію як усвідомлення своїх переживань та основ емоційного інтелекту, як здатності володіти власними емоціями.

Цей етап передбачає використання таких методів: подорожі в казку, пантоміма, вправи ігрової орієнтації, проблемні діалоги і ситуації, читання літературного твору з наступним обговоренням, інтерактивні ігри, складання кінцівок казок [22, с.10].

На думку К. Крутій, у процесі організації роботи дітей на цьому етапі варто враховувати несформованість емоційно-вольової сфери дошкільника, а саме:

- не вміння гальмувати бажання й емоції;
- вузький моральний досвід соціальної поведінки;
- чутливість до впливу оточуючого середовища, зокрема й негативних його негативних чинників наслідування їх;
- статус особистості у групі [38, с.169].

При цьому варто навчити дошкільника спочатку вивчити себе (особистісна рефлексія) й навчитися керувати своїми почуттями та емоціями, а потім розвивали вміння розпізнавати і характеризувати емоційний стан іншої людини (комунікативна рефлексія) [45, с.82].

На цьому етапі є суттєвими *рефлексивні вправи*, спрямовані на формування здатності пізнавати, відчувати і приймати себе, тобто свого «Я». Це використання таких вправ, як: «Намалюй себе», Соопис «Сонце». Корисними є *рефлексивно зорієнтовані бесіди*, зорієнтовані на усвідомлення дітьми своїх почуттів і переживань, адекватного розуміння себе: «Це – я», «Я в дзеркалі інших», «Чи вмію я бути уважним та чуйним?», «Я і мої вчинки» та ін.

Отже, на нашу думку, рефлексивні бесіди є доцільними у контексті концентрування дошкільника на власній особистості, розумінні та відчутті свого внутрішнього світу; формування ставлення до себе та «інших», почуття власної гідності, самоцінності та взаємоповаги.

Іноді дошкільники проявляють нечуйність байдужість та грубість до почуттів і переживань інших дітей, батьків, однолітків, вихователів. Проте такі прояви не свідчать наявності цих рис в характері, вони фіксують відсутність досвіду емпатії та вміння вслухатися в слова оточуючих. У таких випадках корисною буде *психогімнастика*, що ґрунтується на заохоченні дітей до демонстрації власних почуттів засобами міміки, жестів, а також мовлення, наприклад, «Назви емоцію», «Скажи навпаки» та ін. [9, с.130].

У педагогічному наслідку Т.Поніманської залишилися рекомендовані нею *казково-ігрові технології* («Помічники людяності», «Острів розуміння», «Дзвіночки совісті» та ін.) та психо-технології (гімнастика почуттів; енергетичні вправи «Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга» та ін.). Утім зазначені вправи можна використовувати як на заняттях з дітьми, так й в звичайному житті [45, с.83].

Цей етап передбачає використання таких методів профілактики конфліктів у дошкільників, як читання *літературних творів з подальшим їх*

обговоренням та розігруванням епізодів казок. Такий формат роботи уможлиблює усвідомлення дитиною на вербальному та емоційному рівнях сутність категорій «погано» і «добре»; відчувати себе в ролі ображеного та образника, а також потужного й тендітного, турботливого нечуйного; побувати в ролі молодшого чи старшого за себе; і оцінити свої вчинки «очима іншого»[9, с.131].

Суттєвим у попередженні конфліктів у дошкільників є формування *уміння контролювати свої емоції* як компонент позитивних взаємин з однолітками. На нашу думку, розвитку здатності володіння собою та реалізовувати самоконтроль а також долати в собі агресивність можна у засіб проведення *рухливих ігор* («Два барани», «Увірвися в коло»), вправ-тренінгів ігрової спрямованості («Оціни свій стан», «Візьми себе в руки»). Певні ігрові вправи спрямовані на корекцію дітей в ситуаціях успіху, її супровід дитини в мотивації стати міцною та самовпевненою «Я найкраще вмію», «Я справлюсь в ситуації», «Моє ім'я», «Який я», «Створи в собі сонце», «Коли я шаную себе», «Мені подобається в собі...», «Моя квітка» [38, с.169].

Значним вектором цього етапу був *розвиток емпатії*, формування *позитивної установки і безпечного самопочуття* дитини у групі. При цьому позитивне ставлення до одногрупників можна формувати шляхом застосування ігрових вправ. Прикладом таких вправ є «Намисто», «Фрагмент світу»; дослід «Повітряна кулька» та ін. [22, с.10].

Ураховуючи, що група дошкільного закладу є для дитини ваговою складовою його життєвого простору де формуються такі перші прояви моральної поведінки та гармонійних взаємин з оточенням, як доброта, чуйність, турбота, милосердя, наступний крок у попередженні конфліктів має бути зорієнтований на формування довірливих стосунків дітей з молодшими та старшими дітьми та забезпечення у дитини почуття захищеності у групі.

Діти мають розуміти, що члени групи пов'язані тісними дружніми стосунками і взаємини людей є великою цінністю, їх треба підтримувати, збагачувати та берегти. З цією метою можна провести психологічні тренінги,

під час яких використовувати вправи на розвиток уміння слухати інших, моделювати способи вираження симпатії, переконування, прийоми психогімнастики, невербальної взаємодії [45, с.84]. На нашу думку, ефективним у контексті формування мотиваційно-ціннісних аспектів виховання гуманних взаємин у групі, варто використовувати *метод оцінювання своїх і чужих вчинків*, коли дітям презентують різні ситуації, у процесі розв'язання яких вони як би «приміряють» їх на себе й засвоюють моральні цінності: «Як ти думаєш, як можна було б вчинити в цій ситуації, щоб не засмутити маленьку Іринку?», «Як би ти вчинив на місці хлопчика?» тощо [10, с.85].

На цьому етапі застосовується метод словесної творчості на основі матеріалів художніх творів. На основі добре відомих дітям казок та оповідань, що використовувалися для читання з подальшим обговоренням на першому етапі, можна використати метод творчої заміни кінцівки, розміщення героя в нові умови, введення у знайому казку нового героя, зміни сюжету казки, що можна вигадувати разом з дітьми, оновлені можливості виходу із скрутних ситуацій, в які потрапили герої казок та розіграти їх [37, с.11].

➤ *Третій етап* попередження конфліктів у дошкільників в грі передбачає узагальнення дітей про моральні норми поведінки, вироблення стійких навичок гуманної поведінки дошкільників і відпрацювання цих навичок в групі.

Цей етап передбачає використання таких ефективних, на думку В. Ковальчук, методів профілактики конфліктів у дошкільників, як: варіатив завдань ігрової спрямованості, креативні розповіді та ігри, логічні ігри, вправи-драматизації, аналіз конфліктних ситуацій та їх розігрування, ситуації моральних альтернатив, вправи-драматизації, кросворди, метод словесної творчості на матеріалі художніх творів, свята та розваги [45, с.85].

Зазначені методи попередження конфліктів у дошкільників в грі зорієнтовані на формування прагнення дітей робити добрі вчинки щодо

молодшого і старшого за себе та спонукають до пошуку шляхів рішення різних ситуацій. На цьому етапі, на думку Білоусової В., Говорун Т., Кисельової Н., доцільно використовувати такі методи, як: групова дискусія, ігри-драматизації, імітаційні ігри, розігрування та аналіз конфліктних ситуацій, вправлення в різних способах дій, моделювання, педагогічна провокація тощо [9, с.132].

У процесі таких групових дискусії, як: «Я – господар своїх вчинків», «Як треба турбуватися про молодших», «За що мене поважають у групі», дітям надається можливість дітям робити самостійні висновки щодо осмислення своєї поведінки та поведінку однолітків.

Ураховуючи, що ігрова діяльність є провідною у дошкільному дитинстві, на цьому етапі доцільними є використання дидактичних, сюжетно-рольових, творчих ігор та ігор-драматизацій. Це дає змогу узагальнити уявлення про норми поведінки, виробити певні поведінкові стереотипи і тренувати навички моральної поведінки дошкільників [38, с.169].

Ефективним методом виховання у дітей доброзичливого ставлення до одногрупників, на нашу думку, є *набуття досвіду розв'язання життєвих ситуацій та уникнення конфліктів*. Дітям пропонують вирішити *конфліктні ситуації*, що пропонує О. Гура: «Ти не прибрав після себе іграшки і Дениско заборонив тобі іти малювати», «Ти приніс до дитячого садочка нову іграшку, але у тебе її одразу попросив маленький Михайлик», «Вихователька наполягає, щоб ти допоміг маленькому Артуру зав'язати шнурки на черевичках, а тебе вже кличуть друзі грати у м'яча. Як діяти?». Дітям пропонується розв'язати близьку для їх віку конфліктну ситуацію, потім розіграти її та обговорити емоції, що діти відчували у процесі гри [9, с.133].

Доцільно у процесі формування навичок гуманної поведінки використовувати *ігри-драматизації* «Привітання одногрупника з Днем народження», «Мій старший друг Сергійко захворів» та ін., сюжетно-рольові ігри «Сім'я», «Доньки-матері», «Сімейна фотографія» та ін. [9, с.133].

Суттєвий формувальний потенціал містить метод *складання творчих розповідей* «Турбота про молодших - що це?», «Ми з малюками - найкращі друзі»; дидактичні ігри «Хочу-потрібно», «Пастка», «Чарівні перетворення», «Скажи навпаки» [45, с.86].

Важливим у попередженні конфліктів є вміння співвідносити мотиви «хочу» і «потрібно» та їх збалансований розвиток. Оскільки саме ці мотиви зумовлюють адекватне прийняття дитиною рішення у певній ситуації. Формувати ці мотиви можна у засіб використання *дидактичних ігор* «Хочу-необхідно».[86, с.103].

Поширеним методом виховання у дітей поведінкового компоненту у структурі групових гармонійних взаємин є *вправи*. Це такі вправи формування навичок культурної поведінки дітей щодо однолітків: «Що б ти подарував Іванку на день народження?», «Яких правил слід дотримуватись коли малюки ще відпочивають?», «Як треба себе поводити, коли у старших дітей триває заняття?» і т. д.

Вправи «Що б ти запропонував для допомоги старшому Михайлику?», «За що ти відповідаєш перед малюками» зорієнтовані на розвиток оцінної діяльності, визначення життєвої позиції.

Вправи «Поділися секретами усмішки твоїх однокласників», «Розкажи друзям, що хорошого для своєї групи ти зробив сьогодні» зорієнтовані на формування уміння надавати настанови у певних життєвих ситуаціях [37, с.11].

Грунтовним утворенням, що зумовлює формування здатності співчувати іншим людям, розуміти їх формується у дітей в колективній діяльності у процесі *ігор-драматизацій*, коли дитина проходить шлях від егоїстичної до моральної особистості. При цьому корисними у цьому контексті є ігри-драматизації за сюжетами казок, з якими попередньо знайомилися діти обговорювали їх.

Ефективним є *метод самотійного складання казок* про добрі стосунки з однолітками, або вигадкування власної кінцівку для відомої казки чи оповідання з їх ляльковим відігруванням.

Відтак зазначені методи можуть бути ґрунтовними у процесі формування моральних знань і почуттів дітей, що забезпечують розвиток їх умінь висловлювати свої враження та емоції від прочитаного. У процесі дискусії діти, за участю вихователя, визначають головну ідею твору; зіставляють вчинки його персонажів та висловлюють своє ставлення до них, дають моральну оцінку ситуації, ураховуючи власний досвід, здатність уявляти себе на місці певного персонажу, інтеріоризувати його емоції, настрій [7, с.134].

Узгодженість ігрової діяльності залежить у значній мірі від того, наскільки у дітей сформовані *уміння взаємодіяти між собою*. Ця взаємодія є базовим компонентом гри у її реалізації та сприяє встановленню у дітей соціально-моральних стосунків, спонукає до узгодженого спілкування та спільних дій.

При цьому відомо кілька рівнів взаємодії дітей в іграх. Розглянемо їх.

Поодинокі ігри, що притаманні дітям, які не взаємодіють, проте й не заважають іншим. При цьому вихователь має організовувати індивідуальну гру дітей, що ґрунтується на самотійній грі з іграшкою, не заважаючи одноліткам.

Ігри поруч коли дошкільники цікавляться грою однолітків, проте зосереджені на власній ігровій діяльності. Вихователь має при цьому стимулювати взаємне спілкування, позитивне ставлення до дітей, які граються поруч, сприяти організації нетривалих контактів.

Рівень механічної взаємодії та рівень взаємодії на основі інтересу до змісту гри, коли вихователь створює умови для формування варіативних, стійких ігрових інтересів.

Рівень взаємодії дітей на основі симпатії та інтересу один до одного – коли вихователь сприяє моральності стосунків у групі однолітків, підвищенню рівня ігрових умінь дітей.

Дитину необхідно навчити гратися іграшками у процесі спільних ігрових дій і спілкування з дорослими, оскільки вміння гратися не є вродженою навичкою. Тому дослідження міжособистісних відносин дітей потребує з'ясування особливостей їх спілкування і взаємодії.

Варто звернути увагу на пріоритет у спілкуванні дітей старшого дошкільного віку з однолітками *одностатевих контактів* у маленьких групах – від двох до п'яти осіб, що іноді стають постійними. У такий засіб з'являються перші друзі, тобто ті діти, з ким у дитини виникають взаєморозуміння і взаємна симпатія. З часом дошкільники стають більш вимогливими у стосунках і спілкуванні, надаючи пріоритет постійним учасникам ігор [67, с.15]. При цьому розвинуті комунікативні навички допомагають дітям знайти нових друзів; пізнати себе через спілкування з ними; навчитися ефективним методам подолання конфліктних емоційних ситуацій; сформувати почуття впевненості в собі [32, с.56].

Варто звернути увагу на певну етапність спілкування з однолітком у дошкільному віці.

Перший етап (2 – 4 роки) характеризується емоційно-практичною взаємодією ровесників, що засновується на наслідуванні та емоційному співпереживанні дитини коли базовою комунікативною потребою є потреба у співучасті, що виражається в паралельних діях дітей.

Другий етап (4 – 6 років) характеризується появою нової потреби в ситуативно-діловому співробітництві з однолітками. Варто відзначити, що *співпраця* відрізняється від попередньої співучасті й передбачає розподіл ролей та функцій. Змістом спілкування стає спільна діяльність, що стимулює виникнення потреба дошкільника у повазі та визнанні ровесника.

На третьому етапі (6 – 7 років) з'являється надситуативне спілкування, коли зміст взаємодії і спілкування абстрагуються від реальної ситуації, починають складатися *стійкі уподобання* між дітьми [40, с.57].

Одним із ефективних шляхів формування позитивних взаємовідносин у старших дошкільників є *організація їх спільної ігрової діяльності* (зведення спільних будиночків, малювання спільних картинок, програвання певних сюжетів). При цьому спільні ігрові дії спрямовані на навчання дітей узгоджуваним діям, співпраці, формування навичок спілкування. Проте іноді спільні ігрові заняття дітей закінчуються сварками, невдоволенням діями ровесників. Таке трапляється за умови відсутності симпатії до інших учасників гри, коли дитина не хоче узгоджувати з ним свої дії. Такий формат ігор стимулює виникнення негативної атмосфери замкнутості, нерозуміння, образ і сварок.

Відомо *чотири рівні дитячих ігор*:

- ✓ ігри, що відтворюють поведінку дорослих і спрямовані на іншого «суб'єкта» (годування, «виховання», укладання її спати ляльки);
- ✓ ігри, що відбивають весь алгоритм діяльності дорослих, наприклад, «приготування» їжі;
- ✓ «програвання» ролі дорослого в маніпуляції з предметами, в стосунках між людьми, у формах їх спілкування;
- ✓ зміна відомих ігрових ролей, перехід від однієї ролі до іншої в межах розвитку сюжету однієї й тієї ж гри.

Відтак на третьому й четвертому рівні дитячих ігор вона стає *сюжетно-рольовою виставою*, коли прагнення долучитися до життя дорослих, дитина реалізує своє *природне бажання наслідувати їх*. При цьому дошкільнята самостійно обирають тему гри, розвивають її сюжет на основі власного досвіду. У процесі відбиття реального життя, гра є стає площиною спілкування дітей з обміном думками, засвоєнням досвіду дорослих, оцінювання себе й інших. Тобто гра привчає дитину звертати увагу на інших,

розуміти їх почуття і стани, узгоджувати ігрові дії. Як результат цього процесу – виникнення дружби.

На думку О. Мороз, дружба – це такий статус відносин, що будується на відвертості, щирості, довірі, спільності інтересів, готовності надати допомогу другові. При цьому людина отримує задоволення від таких товариських стосунків, в яких вона робить приємне іншому [67, с.18].

Дружні взаємини характеризуються взаєморозумінням, що означає можливість спілкування майже без слів, за допомогою міміки та пантоміміки, жестів, рухів і інтонацій голосу, зрозумілих тільки друзям, що також можуть заздалегідь передбачити реакцію та поведінку один одного в різних життєвих ситуаціях, аж до визначення думок одне одного [40, с.59].

Діти старшого дошкільного віку старанно використовують правила гри при регуляції взаємовідносин з однолітками, що сприяє формуванню *соціальних уявлень морального плану*, а саме:

- старші дошкільники чітко розрізняють позитивні і негативні вчинки;
- мають уявлення про добро та зло;
- здатні навести конкретні приклади добра і зла з особистого досвіду;
- можуть навести приклади з художньої літератури [67, с.19].

Варто відзначити поступове ускладнення ігрової діяльності старших дошкільників. Так у сюжетно-рольових іграх вони акцентуються не просто на діях, а на виявленні ставлення до партнера, суголосно обраній ігровій ролі. При цьому основним змістом гри стають взаємини між людьми та виконання правил за певною роллю, тобто правила вже виконують функцію регулювання взаємин. Старші дошкільники дуже вимогливо ставляться до дотримання ігрових правил. Протиріччя між гравцями виникають переважно навколо проблеми чи «буває так насправді».

У старшому дошкільному віці вже відбувається алгоритмізація рольової гри, а саме:

- попереднє планування перебігу гри;
- розподілення ігрових ролей;
- добір ігрового матеріалу.
- взаємний контроль дій (коли діти зазначають неточності чи помилки при виконанні певної ролі).

Суттєвими особливостями гри старших дошкільників є посилення зв'язку між членами ігрових об'єднань, що стають більш тривалими, стійкими, чисельними. Проте вихователь має враховувати обставину, що до сформованої ігрової спільноти не варто вводити інших дітей, коли цього не бажають її члени. Оскільки це може викликами негативне ставлення й заперечення щодо участі в грі цієї дитини. Іноді така ситуація виникає у випадку попереднього розподілу ролей, коли новий учасник може порушити перебіг гри [91, с.11].

Слід звернути увагу на суттєвий потенціал гри-драматизації у контексті її позитивного впливу на формування дитячого колективу та формування позитивних відносин між дошкільниками. Гра-драматизація передбачає такий алгоритм дій:

- вибір художнього твору для ігрової інсценізації;
- вибір учасників гри та майбутні глядачів;
- підготовка необхідних атрибутів для її проведення, а саме: костюмів, декорацій, масок [54, с.20].

Є позитивним, що вже на етапі підготовки діти поглинають в радісні переживання, що пов'язані з майбутньою грою. При цьому емоційне піднесення виникає як у безпосередніх учасників, так й у глядачів, які щиро хвилюються за кожного «актора», намагаючись підказувати слова тексту, жести, інтонацію; співчувають позитивним героям, коли ті потрапляють у небезпеку, і, навпроти, обурюються поведінкою негативних персонажів. Супровід вихователем гри-драматизації полягає в допомозі дітям вибрати художній твір для гри-драматизації. Важливо, у першу чергу, акцентувати увагу дітей на позитивні внутрішні риси особистісні героїв, якими є: доброта,

безкорисливість, чуйність у ставленні, а вже потім – на зовнішню привабливість героїв.

У ігровій діяльності, з розвитком навичок соціальної взаємодії, формується *здатність поставити себе на місце іншого*, проникнути в почуття іншої людини, співчувати їй. Діти вже спроможні здійснювати підтримку й допомогу іншим, хоча самостійно ініціюють це дуже рідко, оскільки чекають пропозицій, доручень вихователя. Звичка дошкільника бути стороннім спостерігачем гальмує формування його активної життєвої позиції, а також негативно впливає на реалізацію його соціального досвіду у контексті чуйності, як соціально-моральної якості [14].

Важлива функція гри полягає в тому, що діти мають можливість спільній діяльності й спілкуванні *побачити такі свої якості*, що не реалізуються у взаємодії з дорослими (уміння встановлювати контакти з однолітками, придумувати цікаву гру, виконувати в ній певні ролі тощо), тобто дошкільник починає розуміти ставлення до себе інших дітей. Саме в спільній грі відбувається зниження дитячого егоцентризму, коли дитина формує вміння чути «позицію іншого», що відрізняється від його власної.

Отже мірилом порівняння для дитини стають однолітки, тобто дитини спочатку вона набуває вміння оцінювати інших, нібито збоку, а вже потім себе. При цьому до однолітків дитина більш критична ніж до себе. Щоб вихованці училися *поставити себе на місце інших* людей, доцільно сумісно спостерігати за спілкуванням людей, зокрема незнайомих, а саме ставити перед ними проблеми і запитання щодо цілей, мотивів, змісту, засобів, результатів спілкування. При цьому необхідно обговорювати почуття, що супроводжують контакти людей. У процесі читання казок, оповідань, бажано акцентувати увагу дітей до альтернативних ситуацій, в яких персонаж має розв'язати дилему, поміркувати над соціально-моральними проблемами, здійснити моральний вибір. Таку роботу необхідно супроводжувати такими запитаннями: «Що відчуває..., коли потрапляє у складну ситуацію, а йому

ніхто не допомагає?», «Як краще вчинити, щоб йому допомогти?», «Чи правильно чекати, щоб хтось підказав тобі, що ... потребує допомоги?», «Що, по-твоєму, відчуватиме вихователь, дізнавшись про твій благородний вчинок?», «Як називають людину, яка бачить, що комусь погано, але не допомагає йому?», «Чи вчиняв так ти? Чому? А хто виявився байдужим, нечуйним до тебе? Як ти вважаєш, чому?», «Чи почуваються щасливими нечуйні люди?» тощо [37, с.35].

Тренування дошкільників у рольових навичках та навичках налагодження гармонійної та продуктивної взаємодії з однолітками сприяє формуванню їхніх уявлень про альтруїстичну поведінку, допомогу, готовності ділитися з іншими, уважно ставитися до людей. Виховання у дошкільників з агресивною, демонстративною поведінкою емпатії (співчуття, співрадість, розуміння іншого) допомагає коригувати їхню соціальну активність [67, с.27].

За допомогою дорослого малюк засвоює правила взаємодії, спільної гри. Улюблена іграшка в руках іншої дитини вже не викликає побоювання її втратити. Засвоївши закон «черговості» та віддаючи на певний час свій «скарб» товаришеві, малюк і сам може претендувати на його іграшку. А якщо до вантажівки іншого хлопчика додати свій підйомний кран, то вийде цікава гра з насипання та перевезення піску на будівництво. Так виникає сюжетна гра, в ході якої діти, що разом граються, долають кожен свій егоїзм, починають узгоджувати свої дії за попередньо обумовленими правилами.

Висновки до 1 розділу

Аналіз феномену конфлікту як психолого-педагогічної проблеми дозволив з'ясувати, що зміст поняття розкривається через наступні значення: стан відкритої, часто затяжної боротьби; бій або війна; стан дисгармонії у відносинах між людьми, ідеями або інтересами; зіткнення протилежностей; психічна боротьба, що виникає як результат функціонування взаємовиключних імпульсів, бажань і тенденцій; протистояння характерів або сил у літературному чи сценічному творі, передусім основна опозиція, на якій побудовано сюжет. Загалом конфлікт – процес різкого зіткнення, загострення протилежно направлених цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії

У структурі конфлікту виокремлюють об'єктивні (учасники, предмет, об'єкт, проблема конфлікту та умови його протікання) та суб'єктивні (образ конфлікту, його мотиви, позиції сторін-конфліктерів) компоненти.

Існують такі види конфліктів: насильницькі й ненасильницькі; політичні, соціальні, економічні, організаційні; вертикальні й горизонтальні; відкриті й приховані; внутрішньоособистісні, міжособистісні, міжгрупові.

Конфлікти дітей дошкільного віку – це особливі, вагомі ситуації спілкування, що мають соціалізуючу функцію на відповідному етапі формування особистості, а не однозначно негативні явища у житті дитини. Конфлікт, у засіб процесу особистісної рефлексії, може породжувати внутрішні протиріччя, альтернативи, зіткнення мотивів, як компонентів внутрішнього світу особистості й рушіїв його розвитку.

Вікові особливості виникнення конфліктів у дітей старшого дошкільного віку пов'язані з дією мотиваційної (проблеми, які виникають у деяких дітей у зв'язку зі змінами в мотиваційній сфері, у результаті чого потреба у спілкуванні не стає для них провідною (розходження провідних потреб дитини з рештою однолітків) та операціональної (несформованість ігрових навичок і вмінь їх реалізації у взаємостосунках з однолітками,

розходження об'єктивних можливостей в ігровій діяльності дитини та більшості дітей групи) сфер психіки дитини.

Перешкоди, що виникають у взаємостосунках дошкільника з однолітками сприяють появі негативного емоційного самопочуття у групі, яке супроводжується афективними переживаннями та часто зовнішньо виявляються плачем і скаргами. З часом може розвиватися свідома недисциплінованість, що супроводжується розвитком низки таких особистісних рис: образливості, недовірливості, упертості, агресивності.

Індикатором рівня конфліктності дітей будемо вважати якість їх міжособистісної взаємодії, що містить емоційно-мотиваційний, когнітивний, поведінковий компоненти.

Дитяча гра має виняткове значення для розв'язання багатьох педагогічних завдань, насамперед для становлення дитячого колективу та розвитку в ньому доброзичливих взаємин. Навички суспільної поведінки, набуті в ігровій діяльності з ровесниками, старшими та молодшими дітьми, спонукають дошкільників до гуманних взаємовідносин і форм взаємодії та спілкування не лише у грі, а й у реальному повсякденному житті.

Потреба старших дошкільників у спілкуванні з ровесниками, у спільних іграх зумовлює виникнення дитячого співтовариства, в якому однолітки стають цікавими як друзі та ігрові партнери. Власне, у процесі ігрової діяльності максимально розвивається система міжособистісних відносин, взаємних симпатій і прихильностей дітей старшого дошкільного віку.

Розвиток дітей старшого дошкільного віку у грі в контексті попередження їх конфліктності стимулюється передусім різноманітністю спрямування змісту ігор. Представлений в сучасній дошкільній освіті варіатив ігор зумовлює базові зміни майже в усіх сферах особистості дошкільника, що зумовлюють мотиви та інтереси дитини, а також її ставлення до дійсності, до стосунків з оточуючими людьми. Саме в процесі творчої гри, під компетентним керівництвом вихователя, відбувається

становлення ґрунтовних якостей особистості, необхідних в майбутній в навчальній діяльності та у спілкуванні в школі.

Отже, виховання дружніх стосунків дітей в ігровій діяльності, на нашу думку, варто здійснювати у таких напрямках:

- впливати на зміст та сюжет гри, у напрямі її насичення ситуаціями соціально-моральної спрямованості;
- у процесі розподілу ролей брати до уваги інтереси та вікові особливості дітей;
- визначати моральні почуття та соціально-моральні вчинки у процесі реалізації ігрових образів;
- формування умінь дотримуватися правил гри;
- поступово підвищувати рівень взаємодії дітей в ігровій діяльності.

Проблема гри є надто актуальною сьогодні. Оскільки вона все більше витісняється засобами цифровізації, а також навчальною діяльністю. Такий формат є неприпустимим, оскільки саме в грі діти готуються до життя, пізнають оточуючий світ, набувають варіатив практичних знань і вмінь. Тож сучасні педагоги мають повернути дітям дитинство у всіх його фарбах.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Діагностика стану сформованості міжособистісних взаємин у старших дошкільників

Метою експериментальної частини роботи є з'ясування ефективності методів формування позитивних міжособистісних взаємин старших дошкільників та запобігання виникненню конфліктів між ними засобами ігрової діяльності. Експериментальну роботу проведено у три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний).

Завданнями констатувального етапу експерименту було:

- 1) визначити критерії та рівні сформованості моральної свідомості у дошкільників;
- 2) вивчити особливості емоційно-мотиваційної сфери дітей і прояв ними моральних почуттів на емоційному рівні, в тому числі з ознаками конфліктності: роздратованість, імпульсивність, упередженість, неввічливість, схильність до суперечок, намагання нав'язати іншим свою точку зору і т.п.;
- 3) діагностувати наявний обсяг знань дітьми моральних норм та правил, цінностей суспільства, виявлення внутрішніх мотивів;
- 4) дослідити поточний стан розвитку оцінних суджень дошкільників як передумови формування їх моральної свідомості.

З метою вирішення цих завдань було використано певні методики та методів. Кожна з цих методик розрахована на вирішення конкретного завдання, а доцільність їх поєднання уможливила створення реальної картини рівня вихованості, забезпечила уникнення суб'єктивності в оцінках та виявила особливості формування моральної свідомості дошкільників та прояви ознак конфліктності, а саме: роздратованості, імпульсивності, упередженості, неввічливості, схильності до суперечок, намагання нав'язати іншим дітям свою точку зору. У процесі їх застосування здійснено

спостереження за поведінкою дітей і ходом педагогічного процесу, а також застосовано анкетування та бесіди.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Вовчанського закладу дошкільної освіти «Дзвіночок» Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області. У дослідженні приймали участь діти старшого дошкільного віку. Загальний обсяг вибірки – 40 дітей (20 дітей – експериментальної групи (ЕГ) і 20 дітей контрольної групи (КГ)).

У ході розробки критеріїв, ми врахували те, що складовими міжособистісної взаємодії є емоційно-мотиваційний, когнітивний й поведінковий компоненти.

Під час розробки критеріїв ми визначили, що до складу моральних цінностей входять емоційно-мотиваційний, когнітивний і поведінковий компоненти.

Емоційно-мотиваційному компоненту відповідає *стимулювальний критерій*. До показників стимулювального критерія ми віднесли наступні показники:

- позитивне ставлення до однолітків,
- бажання нести їм добро,
- бажання знайти взаєморозуміння і не конфліктувати з однолітками.

Когнітивному компоненту відповідає *знаннявий критерій*, показниками якого є виступають:

- уявлення дітей про моральні норми;
- обізнаність про позитивні риси характеру;
- базові знання правил спілкування, ставлення, поведінки.

Поведінковому компоненту відповідає *діяльнісний критерій*, показниками якого є:

- уміння і навички адекватної моральної поведінки;
- поведінкова стійкість;

- наявність чи відсутність ознак конфліктності: роздратованості, імпульсивності, упередженості, невивічливості, схильності до суперечок, намагання нав'язати іншим свою точку зору.

У ході дослідження здійснювалося опитування дітей, анкетування, проводились бесіди, бесіди-анкетування з елементами самооцінки для визначення розуміння ними таких понять, як добро, справедливість, відповідальність, конфлікт, суперечка, образа.

За результатами констатувального етапу експерименту було виявлено три групи дітей, які відповідають трьом умовним рівням сформованості даних понять у дошкільників, зокрема:

- високий рівень характеризує дітей, які мають чітке уявлення про зазначені поняття;
- середній рівень характеризує дітей, які мають розпливчасте уявлення про ці поняття;
- низький рівень характерним дітям, які мають приблизні, інтуїтивні уявлення та поняття.

У процесі дослідження здійснювалося спостереження за поведінкою дітей і ходом педагогічного процесу, опитування, анкетування, бесіди, бесіди-анкетування з елементами самооцінки, аналіз продуктів творчої діяльності дошкільників.

На першому етапі ми провели опитування з метою визначення розуміння дітьми дошкільного віку таких понять, як добро, справедливість, відповідальність.

За результатами констатувального етапу експерименту було виявлено три групи дітей, які відповідають трьом умовним рівням сформованості даних понять у дошкільників, зокрема:

- високий рівень характеризує дітей, які мають чітке уявлення про зазначені поняття;
- середній рівень характеризує дітей, які мають розпливчасте уявлення про ці поняття;

- низький рівень характерним дітям, які мають приблизні, інтуїтивні уявлення та поняття.

Кількісні результати дослідження відображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні розуміння понять у дітей дошкільного віку (%)

Поняття	Рівень розуміння понять	Г	Г
		Г	Г
Добро	Високий	8	0
	Середній	6	8
	Низький	6	2
Справедливість	Високий	1	0
	Середній	1	0
	Низький	8	0
Відповідальність	Високий	1	0
	Середній	2	1
	Низький	7	9

Для встановлення фактичного рівня розуміння дошкільниками системи загальнолюдських цінностей, норм і правил міжособистісних взаємин, базових знань про колектив, причини і прояви міжособистісних конфліктів ми провели опитування та виявили, що найбільше діти цінують в однокласниках доброту (до 27,6%), чуйність (12,4%), поступливість (до 16,0%), вміння ввічливо спілкуватись (до 19,3%), неупередженість (до 19,2%), вихованість (19,50%) тощо.

Крім того, дошкільники у запропонованому їм переліку позитивних якостей і людських характеристик вибрали розум, готовність зрозуміти, допомогти, посипчувати іншим (27,0%), справедливість (13%). Незначними були такі показники, як привітність, відповідальність та ін.

Встановлено, що як в експериментальній групі, так і в контрольній групах діти не цінують здатність переживати провину, співчувати іншим дітям та розуміти їх точку зору, толерантно (терпимо) відноситись до їхніх відмінностей. У ході проведених нами бесід, рольових ігор, інсценізації життєвих ситуацій ми з'ясували, що лише 18% дошкільників добре розуміють значення названих особистісних якостей, тобто, мають досить повне і чітке уявлення про них; у 61% дітей ці уявлення в основному правильні, але недостатньо повні; 18% опитуваних взагалі неправильно розуміють суть названого поняття. Отже, з'ясовано, що дошкільники не обрали названі якості тому, що не розуміють їх сутності або ототожнюють з більш звичними для них поняттями (наприклад, справедливість – із здатністю старанно виконувати свої обов'язки, чесність – з усвідомленням своєї провини). Аналіз відповідей дітей показує, що дошкільники в основному усвідомлюють такі моральні категорії, як чуйність, турботливість, доброзичливість, наполегливість, старанність, ввічливість, неупередженість.

За результатами ранжування обраних дітьми особистісних якостей, найбільш важливими виявились товариськість, чесність, справедливість (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Ранжування дітьми дошкільного віку особистісних якостей

Особистісні якості	Кількість виборів
Доброта, чуйність	42
Вміння співпереживати	12
Товариськість, дружба	9
Чесність, справедливість	9
Вихованість, повага до інших	7
Взаємодопомога	6
Організованість і відповідальність	6

Наступне завдання нашого дослідження полягало у визначенні дошкільниками наявності обраних ними якостей у самих себе (самооцінка). З цієї метою їм було запропоновано перелік чеснот, серед яких пропонувалося вибрати ті, які вони найбільше поцінують у собі.

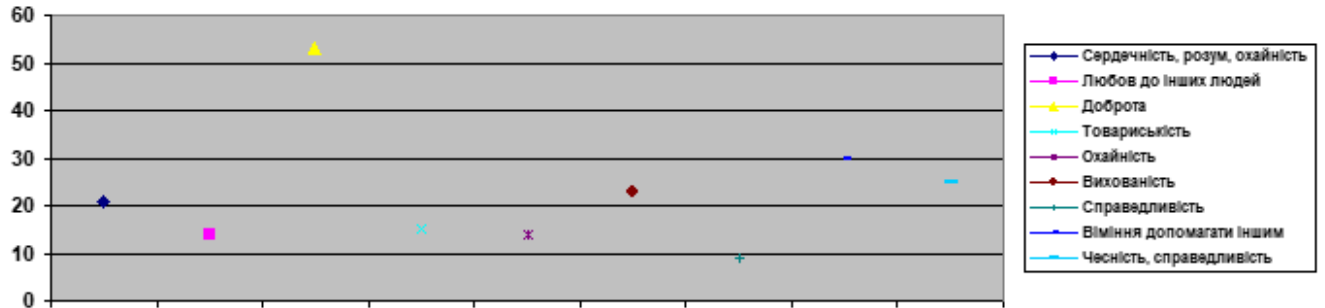

Рис. 2.1. Ранжування дошкільниками особистісних якостей

Узагальнені результати цієї роботи показали: дошкільники у переважній більшості до таких якостей віднесли сердечність, розум, охайність (21,0%), любов до інших людей (14,0%). Також назвали доброту (53,0%), товариськість (15,0%), охайність (13,7%), вихованість, ввічливість (23,0%), справедливість (9,0%), вміння допомагати іншим, бажання знайти взаєморозуміння і не конфліктувати з однолітками (30,0%), чесність, справедливість, неупередженість (25,0%).

Для виявлення прояву дітьми моральних цінностей було використано методику «Незакінчене оповідання». Нами було використано оповідання В. Сухомлинського «По волосинці» (див. додаток А). За цією методикою вихователь читає оповідання, перериває читання в найдраматичнішому місці (яке містить в собі певну ситуацію морального вибору або конфлікту) і пропонує дітям поміркувати і спробувати закінчити оповідання.

Вихователь дає допоміжні запитання, наприклад:

-Що вразило Петрика? Як ви думаєте чому?

- Як ви вважаєте, про що думав Петрик?

Переважна більшість дошкільнят впоралася з цим завданням, проте були і ті діти, які змогли лише переказати прочитане. Нами запропоновано

уривки з робіт декількох дітей, яких ми віднесли до групи з високим і середнім рівнем сформованості моральних цінностей.

Олена А.: «... Хлопчик задумався. Він зрозумів, як важко бути наполегливим і працьовитим».

Марія О.: «... Хлопчик зрозумів, що треба бути ввічливим і працьовитим».

Анастасія Н.: «... із того часу хлопчик став не лінивим. Він підріс і гарно вчився».

Ганна К.: «... Петрик задумався, йому стало соромно за свої лінощі. Хлопчик вирішив бути працьовитим, як ось ця маленька пташечка».

Віктор М.: «... Петрусь був вражений. Скільки сил затратила ця пташечка, майструючи таке велике гніздо. Маленька пташечка змінила життя Петрика». Аналіз результатів представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівень прояву моральних цінностей дошкільниками

Група	Рівень сформованості уявлень про моральні цінності (%)		
	1 (високий)	2 (середній)	3 (низький)
ЕГКГ	17 12	57 53	26 45

Отже, за даними результатами дослідження, ми бачимо, що високий рівень уявлень дітей про моральні цінності займає лише 16% в ЕК та 13% в КГ. Найбільше частину становить середній рівень (56% ЕГ та 52% КГ). Та в 23% дошкільників ЕГ та 42% дітей КГ рівень уявлення про моральні цінності низький.

Відповідно до результатів аналізу експериментальних даних та визначених критеріїв на етапі констатуючого експерименту було виявлено три групи дітей, які відповідають трьом умовним рівням сформованості моральних цінностей у дошкільників.

Високий рівень (27% респондентів ЕГ і 23% респондентів КГ) характеризує дітей, які мають чіткі явлення і поняття та міцні знання моральних цінностей особистості. Також діти високого рівня вміють оцінити власну поведінку, вчинки відповідно до загальноприйнятих норм моралі. Проявляють такі якості як відповідальність, справедливість, доброзичливість, ввічливість, здатність прийти на допомогу іншому, бажання знайти взаєморозуміння і не конфліктувати з однолітками, а також мають стійкі внутрішні мотиви.

Середній рівень (58% респондентів ЕГ і 44% респондентів КГ) характеризує дітей, які мають розпливчасті уявлення й поняття та поверхневі знання моральних цінностей особистості. Можуть проявляти такі якості, як відповідальність, справедливість, доброзичливість, бажання знайти взаєморозуміння з однолітками, але тільки при наявності контролю зі сторони батьків, педагогів (зовнішній контроль). Внутрішня мотивація не стійка. Вони можуть допомагати оточуючим, але лише знайомим (товаришам, певним вихователям тощо); до чужих людей такі діти можуть бути байдужі та неуважні.

Низький рівень (15% респондентів ЕГ та 33% респондентів КГ) характерний дітям, які мають приблизні, інтуїтивні уявлення та поняття, не значні низькі знання моральних цінностей особистості. Вони рідко проявляють високі, загальнолюдські якості (відповідальність, доброзичливість, ввічливість, бажання знайти взаєморозуміння хоч з ким-небудь тощо) навіть при застосуванні зовнішнього контролю, завжди байдужі та неуважні до усіх без винятку людей, які їх оточують. Внутрішні позитивні мотиви до взаємодії і спілкування з однолітками майже відсутні, а мотивація в таких дітей має виключно егоцентричну спрямованість.

Кількісні результати дослідження представлено в таблиці 2.4

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості моральних цінностей дітей дошкільного віку (%)

Рівні сформованості моральних цінностей	ЕГ	КГ
Високий	27	23
Середній	58	44
Низький	15	33

Результати опитування свідчать про те, що і в експериментальній, і в контрольній групі показники сформованості моральних цінностей особистості не дуже високі й потребують систематичного цілеспрямованого виховання. У зв'язку з цим виникає потреба у формуючому етапі експерименту.

2.2. Впровадження методів і форм попередження дитячих конфліктів у дітей дошкільного віку засобами гри

Важливим завданням сучасного виховання є формування моральних цінностей у дітей ще з дошкільного віку. Засноване на співробітництві, взаємній приязні, доброзичливості взаємодія дітей відкриває можливості до правильного становлення їх особистості, дозволяє виховати в майбутньому свідомого, патріотичного громадянина нашої держави, який буде відповідально ставитись як до свого власного життя, так і до долі свого народу та країни.

Відтоді, коли дитина потрапляє в групу однолітків, її індивідуальний розвиток вже не можна розглядати і вивчати поза взаєминами з іншими членами дитячої групи. Саме на основі досвіду спілкування з іншими дітьми формуються моральні якості підростаючої особистості, які визначають її ставлення до людей [14, с.7].

Здійснений нами аналіз результатів констатувального етапу дослідження (вивчення відповідної документації, бесіди з вихователями, батьками, дітьми, спостереження за іграми дітей тощо) показав, що в освітньому процесі ЗДО, вихователі недостатньо приділяють увагу формуванню у дітей моральних рис особистості, які характеризують дружні взаємини та які мають запобігати виникненню конфліктів з однолітками (або вирішувати їх, якщо такі конфлікти вже виникли). Адже спостереження за поведінкою дошкільнят свідчить, що з одного боку, вони охоче вступають в контакти з однолітками, виявляють прихильність одне до одного, а з другого – часто вступають у конфлікти, не всіх охоче приймають до гри.

Ми побудували свою роботу в трьох напрямках: Важливим завданням сучасного виховання є формування моральних цінностей у дітей ще з дошкільного віку. Засноване на співробітництві, взаємній приязні, доброзичливості взаємодія дітей відкриває можливості до правильного становлення їх особистості, дозволяє виховати в майбутньому свідомого,

патріотичного громадянина нашої держави, який буде відповідально ставитись як до свого власного життя, так і до долі свого народу та країни.

Ми побудували свою роботу в трьох напрямках:

1. Забезпечення дружнього емоційного середовища в процесі ігрової діяльності, що здійснювалася паралельно з основними напрямками нашого експериментального дослідження.

2. Формування позитивних моральних якостей особистості дошкільника, які сприяють розвитку дружніх взаємин і унеможливають прояви роздратованості, імпульсивності, упередженості, неввічливості, схильності до суперечок, намагань нав'язати іншим свою точку зору.

3. Навчання дітей прийомам партнерської взаємодії в процесі творчих ігор та спілкування, в тому числі через активацію їх зацікавленості у спільному результаті на основі створення ситуації успіху.

У ході формувального етапу нашого експерименту діти навчалися емоційний стан інших людей, встановлювати його причини, пропонували способи його зміни, знаходити між собою «спільну» мову та не допускати створення і розвитку конфліктних ситуацій.

Зокрема, діти дошкільного віку в процесі ігрової діяльності вчилися будувати та підтримувати дружні взаємини з однолітками, ввічливо спілкуватися навіть в умовах певного суперництва, знаходити спільні інтереси і досягати компромісу, навіть якщо не вдається задовольнити потреби кожної дитини у повному обсязі.

Таким чином, на даному етапі експериментальної роботи ми планували її так, щоб сформувати уявлення дітей про дружбу, дружні й товариські взаємини, навчити їх будувати стосунки з однолітками на засадах прихильності, доброзичливості, чуйності, турботи, розуміння, ввічливості, здатності прийти на допомогу іншому, бажанні знайти взаєморозуміння і не конфліктувати з однолітками, з використанням різноманітних методів і прийомів: творів художньої літератури (з позитивними поведінковими

зразками та прикладами), морально-етичних бесід, різнопланових ігор, занять в ігрових формах тощо.

Особливість запропонованої нами методики полягала у створенні науково-обґрунтованих моделей спільних ігрових дій, а також умов для розуміння, засвоєння, дотримання необхідних правил поведінки і виховання партнерських взаємин. З цією метою вихователь особисто приймав участь у грі, діючи спільно з кимось з дітей, показуючи усім, як саме потрібно себе вести для досягнення бажаного результату і недопущення конфліктних ситуацій. Завдяки цьому діти змогли побачити спільні, узгоджені дії інших учасників гри, усвідомити необхідність дотримання доброзичливих взаємин.

Перед грою вихователь висловлював впевненість у тому, що діти зможуть дружно грати разом, залучаючи до гри всіх бажаючих. Якщо ж когось з дітей інші діти не захотіли запросити до участі у грі, це робив сам вихователь, підкреслюючи, що йому цікаво взаємодія з кожною дитиною. Цим самим вихователь показував всім присутнім приклад, як треба себе поводити, підштовхуючи дітей до самостійного вибору лінії правильної поведінки у тій чи іншій ситуації.

Оцінюючи поведінку та результати партнерської взаємодії дітей у спільній ігровій діяльності, ми покроково аналізували кожний прояв їх дружніх чи не дружніх взаємин, наявність чи відсутність спорів, суперечок, образ, намагань нав'язати іншим свою точку зору та ін; а також докладених зусиль до запобігання чи подолання конфлікту.

Нижче подано навчально-ігрові заняття, які були використані у ході формувального етапу експерименту з метою попередження конфліктів у дітей старшого дошкільного віку.

Навчально-ігрові заняття

Заняття 1. Формування в дошкільників уявлень про моральні форми поведінки.

Подорож у країну Добрих Справ

Мета: Формування морального, емоційно-ціннісного ставлення до однолітків і дорослих, розвиток і гармонізація емоційної сфери.

Завдання:

- ознайомлення дітей з моральними вчинками та діями;
- пояснення того, що добрі справи є друзями Королеви;
- навчання основам самоаналізу, аналізу власних дій, саморегуляції.
- розвиток самостійного вирішення морального завдання в ситуації морального вибору.

Методи: казкотерапія; драмотерапія; музикотерапія.

Частина 1.

Крок 1. Ритуал входження в «казку». Гра «Політ над морем».

Мета: створення мотивації на спільну роботу. Входження в казку.

Зміст. Ведучий пропонує дітям уявити себе в аеропорту Тридев'ятого Царства.

- Ми зібралися тут, щоб летіти в казкову країну добрих справ. І тут ми почули, як авіадиспетчер Котигорошко оголошує, що рейс №5 в країну Добрих Справ не відбудеться. Але тут Попелюшка оголосила своє повідомлення: «Шановні пасажери! Виліт рейсу тимчасово затримується. Але для тих, хто дуже поспішає буде надана ступа «Від Баби-Яги» класу люкс. Летіти зможе той, хто вирішить казкові завдання.

Казкові завдання

Перегляньте і скажіть, які з представлених героїв добрі, а які ні. А також уважно роздивіться малюнки з добрими і поганими вчинками дітей. Назвіть добрі вчинки. Важливою умовою є пригадати з якої казки чи мультфільму герой і розказати про нього якнайбільше. Обов'язково треба вказати через які причини той чи інший герой добрий чи поганий.

2. Довго шукав Іван Царевич Василису Прекрасну і врешті-решт прийшов до Коцця Безсмертного. Але той не віддає йому його нареченої. Що

робити Івану Царевичу? Допоможіть йому звільнити свою наречену, але пам'ятайте, що битися і вбивати не можна.

Діти, ви всі молодці і заслуговуєте на чарівну подорож. Отож готуйтеся і наступного разу ми з вами полетимо у казку.

Частина 2.

Крок 2. «Політ у казку»

Зміст: Діти сідають на стільці, які поставлені замкнутим кругом – «ступа» – і летять у чарівну країну добрих справ.

Крок 3. Розказування казки «Подорож в країну добрих справ».

Далеко-далеко, за морями-океанами є казкова країна Добрих Справ. Її господиня Королева Доброти. У Королеви є слуги, які живуть у чарівних замках. Була в країні також печера Тридцять три лиха, в якій жили усі погані справи, що були зроблені маленькими дітьми. Печера була замкнута на 10 ключів, але час від часу туди поселяли нові лихі справи. Печера охоронялася і вдень і вночі.

Одного разу Королева поїхала в гості до своєї сестри Принцеси чарівних снів. У цей самий день в Країну Добрих Справ потратили троє хуліганів, що пробралися через маленьку шпарку у паркані зі своєї країни Хуліганії. Хуліганці спочатку пробралися в печеру Тридцять три лиха і відкрили її, а потім щасливі побігли в Палац Чарівних Казок. Пробравшись туди вони витягнули чарівний порошок і розсипали його. І раптом почали робитися незвичайні речі. Аладін, який щойно старанно чистив зубним порошком свою чарівну лампу, несподівано плюнув на неї, кинув на підлогу й почав топтати ногами, вигукуючи: «Старе барахло! Куплю краще електричний ліхтарик». Старик Хоттабич змайстрував величезну рогатку і почав стріляти у старих добрих фей. Буратіно бігав і щосили бив усіх на своєму шляху золотим ключиком. Загалом зчинився гармидер і паніка.

Та раптом, звідки не візьмись з'явилася Королева з своєю сестрою. Принцеса чарівних снів махнула своєю чарівною паличкою і королівство огорнув сон. Разом з поганими ділами і казковими героями заснули і

хуліганці. Королева після того, як оглянула свої володіння, розбудила Котигорошка і Івана-Царевича, щоб ті допомогли навести лад у королівстві. Коли все було зроблено, всі прокинулися, але добре пам'ятали, що відбувалося. Буратіно слізно просив пробачення у всіх кого вдарив, Старик Хоттабич на колінах просив пробачення у старих фей. А лихі справи далі були замкнуті у печері.

Крок 4. Аналіз казки.

Мета: Усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у розвитку сюжету, розуміння ролі кожного персонажу в розвитку подій.

Зміст. Дітям запропоновано відповісти на запитання:

1. Пригадайте героїв казки. Що неймовірного відбулося з казковими героями?
2. З ким би ви порівняли Королеву?
3. Чи після сну правильно поводитися казкові герої?
4. Як ви думаєте, що сталося з хуліганцями?
5. Що б ви з ними зробили на місці Королеви? Чому?

Крок 5. Драматизація казки «Подорож у палац чарівних казок».

Мета: Розширити уявлення дітей про моральні дії на прикладі героїв улюблених казок.

Зміст. Подорож палацом чарівних казок до і після приїзду Королеви з використанням зображень персонажів казки.

Крок 6. Ритуал «виходу» з казки. «Політ додому».

Мета: Підготовка дітей до взаємодії зі звичним середовищем.

Зміст. Діти сідають у «ступу» і повертаються з казкової країни.

Заняття 2. Формування в дошкільників уявлень про моральні ставлення.

Мета: Формування моральних уявлень на прикладі аналізу конкретних ситуацій і вчинків мультиплікаційних героїв.

Завдання:

1. Оволодіння уявленнями про моральні ставлення.

2. Розвиток у дітей вмінь справедливо аналізувати власні та чужі вчинки, не орієнтуючись на зовнішні чинники.

Методи: драмотерапія; ігротерапія; перегляд мультфільму.

Частина 1.

Крок 1. Ритуал входження в «казку». Гра «Чарівна паличка»

Мета: створення сприятливої атмосфери для спільної роботи.

Зміст. Ведучий дає «чарівну паличку» дітям. Діти по черзі доторкаються один до одного паличною, після чого потрапляють у чарівну країну казок.

Крок 2. Перегляд мультфільму «Зимівля звірів»

Українська народна казка в літературній обробці Григорія Косинки.

В одного ледачого й злого хазяїна був Віл. Роботящий Віл був. Багато роботи всякої робив, а Вола за все це в холодній повітці держали й харчі погані давали йому.

Прийшла люта зима: стужа, холод, голод.

— Покину я хазяїна, піду світ за очі... Гірше не буде. І покинув він хазяїна. Йде віл, іде, а назустріч йому – Баран.

— Куди, Баране, йдеш? – питає Віл.

— Від зими лютої тікаю, літа красного шукаю, – каже йому Баран.

— Ходім зо мною – веселіше буде.

От і пішли вони вдвох. Ідуть вони, йдуть, а назустріч їм Свиня снігом бреде, рохкає.

— Куди, капловуха, йдеш? – питає Віл.

— Від зими лютої тікаю, літа красного шукаю, – одказує Свиня.

— Ходім з нами – веселіше буде.

Всі гуртом далі йдуть, а назустріч їм – Гусак.

Іде Гусак, з боку на бік перевалюється, сам до себе говорить.

— Куди, Гусаче, йдеш? – питає віл.

— Від зими лютої тікаю, літа красного шукаю, – одказує Гусак.

— Ну, ходім з нами – веселіше буде.

От і Гусак пішов з ними.

Ідуть вони, йдуть, а назустріч їм – Півник-співунець, червоний гребінець, поважно так ступає, «ку-ку-рі-ку» своє виспівує.

— Куди, Півнику, йдеш?

— Від зими лютої тікаю, літа красного шукаю! – одказує Півник-співунець.

— Ходім з нами – веселіше буде. Ідуть вони всі вкупі. Вечоріє, а мороз розлютувався, аж кусає. Віл і каже: – Давайте, друзі, хату шукати.

— Мені тая хата не потрібна: в мене кожух теплий, – Баран каже.

— І я морозу не боюся, – Свиня каже, – я в землю зариюся.

— А нас пух буде гріти, – кажуть Гусак з Півнем.

Довелося одному Волові йти. Бродив він, блудив у лісі, аж раптом дивиться – стоїть в гущавині хатина, а коло неї ще й стіжок сіна. Зажив тоді собі Віл приспівуючи: в теплі, в добрі – їжа Волові смачна й хатина тепла.

А то раз вранці, на світанку, чує Віл – хтось стукає. Відчинив він двері, а коло дверей стоїть Баран, змерз, аж тіло труситься. Пусти, брате, погрітися.

— А ти ж казав, що в тебе кожух теплий... Не пущу!

— А коли не пустиш – я рогами колоду в стіні виверну, однаково не pomoжеться тобі: змерзнеш тоді. – Подумав Віл, подумав, та й пустив Барана.

А пізніше трохи й Свиня придибала до вола.

— Пусти, брате, погрітися.

— Ні, не пущу. Ти в землю зариешся та й так перезимуєш.

— А як не пустиш, то я рилом всі шули твоєї хатини підрию. А жити тоді в хатині, ясно, не можна буде.

Що його вдієш? Жаль Волові хатини – пустив він і Свиню. Минуло небагато часу – плентаються до Вола, мов ті старці, Гусак з Півнем:

— Пусти, братику, погрітися.

— Не пущу. Вас пух гріє.

— А як не пустиш, – каже Гусак, – я увесь мох в стінах твоєї хати повищипую.

— А я, – каже Півень, – всю стелю на горищі згребу ногами. Не жити тобі в хатині: змерзнеш.

Що його робити Волові? Пустив він до хатини й Гусака з Півнем.

Стали тоді жити вони всі вкупі.

Бігла собі, поживи шукаючи, повз хатину Лисиця. Чує – Півень пісні виспівує. Забажалося Лисичці півнячого м'яся посмакувати, та як його дістати? Пішла тоді Лисиця на хитрощі, побігла до Ведмедя й до Вовка, та й каже їм:

— Знайшла я вам, друзі мої дорогі, славно поживу: тобі, Ведмедю, – ситого Бугая, тобі, Вовче, – хорошого Барана, а собі – доброго Півня.

— Гаразд, кумасю, – одказують Ведмідь з Вовком, – ми твоєї послуги ніколи не забудемо.

Повела Лисиця звірів до хатини. Ведмідь тоді й каже Вовкові:

— Ти йди вперед.

А Вовк одказує йому:

— Ні, ти, Ведмедю, більшу силу за мене маєш, тобі треба йти вперед.

— Ну, гаразд, – погодився Ведмідь.

Подивився Віл у вікно й побачив: до хатини звірі йдуть... Перелякався Баран, перелякалася Свиня, перелякалися Гусак з Півнем.

Що його робити?

А Віл тоді й каже:

— Не бійтеся, друзі, нічого. Живемо ми з вами тепер добре, не голодні, й тепло нам. А все це тому, що живемо ми в дружбі великій, один одному допомагаємо, з біди дружка дружку виручаємо. Давайте ж і зараз спільно, як друзі, бити наших ворогів.

— Згода, погоджуємося, – загукали всі.

Сказали – зробили.

Тільки-но Ведмідь підійшов до дверей, а Віл, Баран, Свиня й Гусак як вискочать з хатини... Не встиг Ведмідь і на задні лапи сп'ястися, як Віл придавив його до стіни рогами, а Баран на всю силу, з розгону, почав бити

його своїм лобом. Свиня, часу не гаючи, розпочала шматувати Ведмедя своїми іклами, а Гусак теж задніх не пасе, товариство підтримує: щипає Ведмедя своїм міцним дзьобом.

Півень вилетів на двері та на всю силу як загорлає: «Ку-ку-рі-ку!»

Вовкові здалося, що Півень кричить: «За-рі-жу-у-у!» Перелякався Вовк та й кинувся тікати. А Лисичка ще раніш за Вовка втекла.

Насилу-насилу Ведмідь вирвався – доброї прочуханки дали дружні звірі.

А Віл, Баран, Свиня й Гусак з Півнем стали знову спокійно жити та поживати в хатині.

Крок 3. Аналіз казки.

Мета: Закріплення уявлень у дошкільнят про моральну поведінку.

Зміст. Експериментатор пропонує дітям відповісти на запитання:

1. Як ви можете охарактеризувати (пояснити) поведінку кожного з героїв казки? Дайте їм оцінку.
2. Про що ви думали, коли дивилися мультфільм?
3. Чи можете порівняти свою поведінку з поведінкою когось з героїв мультфільму?
4. Уявіть собі, що ви Котик (Півень). Що правильно (не правильно) ви робили?

Частина 2.

Крок 4. Гра-драматизація по казці.

Мета: Навчання активному стилю спілкування, методам передачі інформації і прийому зворотного зв'язку, формування моральних моделей поведінки, які б сприяли дружбі між дітьми, створення позитивного емоційного настрою та адекватних, повних уявлень про моральну поведінку.

Зміст. Діти розігрують казку. Казка для драматизації підбирається виходячи із актуальних питань. Дітям пропонується по-черзі грати роль одного з героїв казки, а потім дати їм оцінку як моральних чи аморальних.

Крок 5. Ритуал закріплення набутого досвіду.

Мета: Узагальнення набутого досвіду з уже наявним.

Зміст. Ведучий підводить підсумки заняття. Чітко повторюється послідовність того, що відбувалося на занятті, дітей відзначають за заслуги, підкреслюється важливість набутого досвіду, обговорюються конкретні ситуації реального життя, в яких діти можуть використовувати новий досвід.

Крок 6. Ритуал «виходу» з казки.

Експериментатор пропонує попрощатися з казкою і її героями. Повторення ритуалу «входу» в казку.

Заняття 3. Формування в дошкільників уявлень про моральну поведінку.

Мультфільм «Котик та півник»

Мета: Формування моральних уявлень на прикладі аналізу конкретних ситуацій і вчинків мультиплікаційних героїв.

Завдання:

1. Оволодіння уявленнями про моральні форми поведінки.
2. Розвиток у дітей вмінь морально аналізувати власні та чужі вчинки не орієнтуючись на зовнішні чинники.

Методи: Драматерапія; ігротерапія; перегляд мультфільму.

Частина 1.

Крок 1. Ритуал входження в «казку». Гра «Чарівна паличка»

Мета: створення сприятливої атмосфери для спільної роботи.

Зміст. Ведучий дає «чарівну паличку» дітям. Діти по черзі доторкаються один до одного паличкою, після чого потрапляють у чарівну країну казок.

Крок 2. Перегляд мультфільму «Котик та півник».

Крок 3. Аналіз казки.

Мета: Закріплення уявлень в дошкільників про моральну поведінку.

Зміст. Дітям запропоновано відповісти на запитання:

1. Як ви можете охарактеризувати (пояснити) поведінку кожного з героїв казки? Дайте оцінку.

2. Про що ви думали, коли дивилися мультфільм?
3. Чи можете порівняти свою поведінку з поведінкою когось з героїв мультфільму?
4. Уявіть собі, що ви Котик (Півень). Що правильно (не правильно) ви робили?

Частина 2.

Крок 4. Гра-драматизація по казці.

Мета: Навчання активному стилю спілкування, методам передачі інформації і прийому зворотного зв'язку, формування моральних моделей поведінки, які б сприяли дружбі між дітьми, створення позитивного емоційного настрою та адекватних, повних уявлень про моральну поведінку.

Зміст. Діти розігрують казку. Казка для драматизації підбирається виходячи із актуальних питань. Дітям пропонується по-черзі брати роль одного з героїв казки, а потім дати їм оцінку як моральних чи аморальних.

Крок 5. Ритуал закріплення набутого досвіду.

Мета: Узагальнення набутого досвіду з уже наявним.

Зміст. Ведучий підводить підсумки заняття. Чітко повторюється послідовність того, що відбувалося на занятті, дітей відзначають за заслуги, підкреслюється важливість набутого досвіду, обговорюються конкретні ситуації реального життя, в яких діти можуть використовувати новий досвід.

Крок 6. Ритуал «виходу» з казки.

Експериментатор пропонує попрощатися з казкою і її героями. Повторення ритуалу «входу» в казку.

Заняття 4. Формування в дошкільників уявлень про піддатливість регуляційним впливам на моральні аспекти поведінки.

Школа Мальвіни

Мета: Розвиток піддатливості регуляційним впливам інших на моральні аспекти поведінки дошкільників, стимулювання гармонійного реагування на регуляцію поведінки ззовні.

Завдання:

1. Корекція і розвиток моральної поведінки дошкільників.
2. Розвиток розуміння дітьми важливості зауважень і оцінок оточуючих.

Методи: Драматерапія; ігротерапія; казкотерапія.

Частина 1.

Крок 1. Ритуал входження в «казку». Вправа «Золотий ключик»

Мета: створення сприятливої атмосфери для спільної роботи.

Входження в казку.

Зміст. Дітям пропонується передача золотого ключика від дитини до дитини як знак переходу зі звичайної ігрової кімнати в казку.

Крок 2. Читання казки «Школа Мальвіни».

Мета: Ознайомлення дітей зі змістом казки, її героями.

Зміст. Ведучий розказує казку.

Школа Мальвіни

Після спекотного літа, прийшло свято першого дзвоника. Біля школи зібралося багато казкових першокласників. В першому ряду біля Хлопчика-Мізничка стояв Буратіно. Він посміхався і радів. У руках у нього був новенький Букварик.

Після свята першого дзвоника першокласники пішли в клас, зайняли місця за партами, розклали зошити, книжки і уважно почали слухати свою нову вчительку пані Мальвіну. Буратіно виділявся серед своїх однокласників щирою посмішкою і непереборним бажанням знати, що буде далі. Пані Мальвіна підійшла до нього і сказала: «Сьогодні ми будемо вчити букви». Буратіно спочатку знітився, а потім посміхнувшись відповів: «А давайте спочатку подивимося мультики, або сходимо в цирк. А буквар у мене є, він нікуди не дінеться». Учні в класі старалися, виводили акуратно букви у своїх зошитах, один лише Буратіно сидів і мріяв про циркові вистави, цікаві мультфільми і веселі прогулянки. Після уроків діти почали збирати портфелі і пішли кожен у свою казку. Пані Мальвіна попрощалася з усіма до наступного дня. Один лише Буратіно сидів за своєю партою і спокійно спав.

Мальвіна тихенько підійшла до нього і розбудила. Зрадив Буратіно, що уроки закінчилися і підхопивши букварик попрямував до дверей. Але пані Мальвіна його зупинила. Буратіно нахмурився, зсунув брови і важко видихнув. Він розумів, що розмова буде стосуватися його поведінки. Він чекав, що пані Мальвіна буде сваритися, але та почала спокійну і розважливу бесіду. Вона нагадала хлопчику, як його любить батько і з якою радістю купив йому Букварик. Пані Мальвіна розказала хлопчику, що коли він навчиться читати, для нього відкриється чарівна країна в якій він зустріне всіх своїх друзів-однокласників. Це країна казок.

На наступний день Буратіно виводив в зошиті великі і маленькі букви, намагався складати з них слова. Час від часу Мальвіна звертала увагу Буратіно на те, що він не достатньо старається. Буратіно інколи вередував, дратувався і навіть плакав. Але коли йому почало вдаватися, Мальвіна похвалила його і він зрадив. Батько пишався своїм сином, а той після того як прочитав Букварика став слухнянішим. Він зрозумів, що пані Мальвіна і батько бажали йому добра. А в кінці навчального року школярі пішли на екскурсію в цирк. Буратіно був найщасливішим першокласником в цілому світі.

Крок 3. Аналіз казки.

Мета: Аналіз основних ідей казки, зацікавлення дошкільниками діями і вчинками героїв. Стимулювання адекватного реагування дошкільників на зауваження та оцінки оточуючих.

Зміст.

Ведучий пропонує дітям відповісти на запитання:

1. Чому Буратіно вередував?
2. Для чого Мальвіна вмовляла Буратіно вчитися?
3. Чи повинен Буратіно вчитися? А може йому не потрібно вчитися читати і рахувати?
4. Чи треба було слухатися вмовлянь Мальвіни? Чому?

Частина 2.

Крок 4. Гра-драматизація «Буратіно-школяр».

Мета: Ідентифікація себе з казковими героями, формування піддатливості регуляційним впливам.

Зміст. Діти по-черзі намагаються вмовити примхливого Буратіно, роль якого виконує вихователь, в тому, що він має бути хорошим учнем. Вихователь спочатку не піддається на вмовляння, а потім через певний час починає піддаватися. Вихователь - Буратіно дякує дітям за такі слушні поради і обіцяє гарно вчитися в школі.

Крок 5. Обговорення заняття.

Мета: Узагальнення набутого досвіду з уже наявним, а також з реальним життям, стимулювання мотивації на піддатливість регуляційним впливам моральних аспектів поведінки.

Зміст. Проводяться підсумки заняття. Чітко повторюється послідовність заняття, наголошується на значущості набутого досвіду (кожна дитина може розказати, що було важливим для неї на занятті). Діти можуть пригадати конкретні ситуації з реального життя, де вони могли б застосувати набутий досвід.

Крок 6. Ритуал «виходу» з казки.

Зміст. Повернення золотого ключика ведучому.

Заняття 5. Формування в дошкільників уявлень про моральні позиції.

«Жив-був Михайлик»

Мета: розвиток у дітей активної, стійкої моральної позиції щодо власної поведінки і поведінки інших людей.

Завдання:

1. Моделювання соціальної ситуації і способів поведінки.
2. Розвиток моральної позиції дошкільниками поведінки казкових героїв.

Методи: драмотерапія; ігротерапія; казкотерапія.

Частина 1.

Крок 1. Ритуал входження в казкову атмосферу. Гра « Найнеобхідніше»

Мета: створення сприятливої атмосфери на спільну роботу.

Зміст. Дітям запропоновано взяти серед розкладених речей, все необхідне приладдя, яке б їм знадобилося в школі. На столі розкладені зошити, розмальовки, олівці, фарби, цукерки, яблука, лінійки, конструктор, кубики, машинки і лялька. Коли діти відберуть шкільне приладдя, їм пропонується казка. Якщо хтось із дошкільників взяв солодощі чи іграшки їм пропонується ще раз добре подумати і взяти лише необхідні речі в школі.

Крок 2. Читання казки «Як Михась пішов до школи».

В одному маленькому містечку жив гарний, веселий хлопчик Михайлик. Він любив гуляти, гратися з друзями у дворі, дивитися мультики і придумувати нові пригоди для себе і друзів. Так весело і безтурботно спливав час, та от настала пора іти до школи. Для сім'ї Михайлика це була радісна подія. Батьки купили своєму синові портфель, в який поклали ручки, олівці і зошити.

Михайлик прийшов до школи, де познайомився з новими друзями. З ним за парту посадили Максимка, який носив білу сорочку, краватку і акуратно зашнуровані черевики. «Дивний він якийсь – розказував своїм друзям в дворі Михайлик – він не знає хто такий Шредер і Солдат Фут». До вечора бігав в дворі хлопчик, а дома переглянув завдання, що йому задали в школі і ліг спати. На наступний день, коли діти прийшли до школи, вчитель переглянула зошити з домашнім завданням і поставила оцінки. Як здивувався Михайлик, коли вчитель поставила йому два, а Максимкові відмінно. Як же так, адже Максим не знає навіть героїв Черепашок Ніндзя, а з письма отримав п'ять. Засмутився хлопчик і вирішив поговорити з однокласником після уроків. На перерві в клас прийшла медсестра і ознайомила дітей з основними гігієнічними правилами. Після цього вона оглянула всіх дітей і знову Максимка похвалили за його чисті руки, хоч був урок образотворчого мистецтва і діти малювали фарбами. «Що страшного в тому, що в мене на руці наклейка? Це ж Леонардо, а він справжній воїн. І я теж воїн», –

розказував Михайлик друзям на перерві. Абсолютно незрозуміло було хлопчику, чому Максимка всі хвалять.

Останнім був урок математики. Вчитель розказувала задачу, в якій було 8 цукерків, а хлопчик з'їв 3... І тут Михайлик згадав, що в портфелі він має ще дві цукерки. Він потягнувся до портфеля, поклав його на парту, витягнув звідти всі зошити, свою улюблену машинку, саморобну рогатку, з якої стріляв в дворі котів, карточки Черепашок Ніндзя, акварельні фарби і на кінець дві смачні цукерки. І раптом хлопчик побачив, що на нього дивиться весь клас, Антоніна Іванівна перестала писати на дошці, а Петрик з третьої парти безперестанку сміється. «А що таке? Я просто хотів знайти цукерку».

Після уроків Михайлик підійшов до Максимка і запитав його: «Чому у тебе все виходить, тебе хвалять, а мене ні?». «А що ти зараз будеш робити?» – несподівано запитав Максимко. «Я? Гуляти піду. А що? – здивовано відповів хлопчик. – Я обіцяв хлопцям показати свою рогатку». «А я піду вчити уроки. Це не настільки захоплююче як рогатка, але їх треба вивчити. Ми з тобою школярі. А школярі мають певні обов'язки. А руки в мене чисті, бо я їх помив після уроку. Бути охайним, вихованим і гарно вчитися дуже легко, основне пам'ятати, що ти учень». Михась широко відкривши очі не міг промовити жодного слова. «Якщо хочеш, то можемо вчити уроки разом», – запропонував раптом Максим. Михайлик лише помахав головою на знак згоди. «А я тобі потім покажу свою рогатку».

Відтоді приходив Михайлик завжди підготовлений до уроків і охайний.

Крок 3. Аналіз казки.

Мета: Усвідомлення основної ідеї казки, пробудження цікавості до вчинків, мотивів поведінки героїв, їх внутрішнього світу; формування на прикладі героїв активної моральної позиції.

Зміст. Ведучий задає загальні запитання по змісту казки: «Пригадайте, які основні заняття подобалися Михайлику. Що здивувало його в поведінці і зовнішньому вигляді Максима? Чи був Михась хорошим учнем? Чому? Як ви думаєте вчити уроки це цікаво?

Частина 2.

Крок 4. Дидактична гра «Допоможемо Михайлику стати кращим учнем».

Мета: Стимулювання розвитку активної та стійкої моральної позиції.

Зміст. Дітям запропоновано уявити себе однокласниками Михайлика. Сьогодні ми будемо показувати йому як малюються палички і пишуться цифри. Діти по рядочку малюють палички і цифри від 1 до 5. Також вони мають намалювати малюнок з побажаннями хлопчику. Після цього вони складають листочки в конверт і ведучий адресує його першокласнику Михайликові.

Крок 5. Ритуал «виходу» з гри.

Мета: Закріплення нового досвіду, підготовка дітей до взаємодії зі звичним для них середовищем.

Зміст: Дітям роздаються солодощі і яблука, які вони не брали з собою до школи.

Моральні оцінки

Заняття 6. Формування в дошкільників уявлень про моральні оцінки.

«Кіт Леопольд та мишенята»

Мета: розвиток у дітей об'єктивної моральної оцінки власної поведінки і поведінки інших людей.

Завдання:

1. Моделювання соціальної ситуації і способів поведінки.
2. Розвиток моральної оцінки дошкільниками поведінки казкових героїв.

Методи: драмотерапія; ігротерапія; перегляд мультфільму.

Частина 1.

Крок 1. Входження в казкову атмосферу. «В гості до Кота Леопольда»

Мета: створення сприятливої атмосфери на спільну роботу.

Зміст. Ведучий пропонує дітям пригадати героїв мультфільму «Кіт Леопольд». Потім закрити очі і тричі промовити: «Кіт Леопольд і мишенята, ми йдемо до вас у гості».

Крок 2. Перегляд мультфільму «Кіт Леопольд». Частина «День народження кота Леопольда» та «Помста кота Леопольда».

Крок 3. Обговорення мультфільму.

Мета: Узагальнення подій мультфільму.

Зміст. Експериментатор пропонує дітям оцінити поведінку мишенят і кота Леопольда. Можливо вони б вели себе по іншому в певних ситуаціях.

Частина 2.

Крок 4. Гра «Розмова по телефону».

Мета: Стимулювання розвитку об'єктивної та стійкої моральної оцінки.

Зміст. Дітям запропоновано зателефонувати по черзі мишкам і коту Леопольду. Дошкільники повинні запропонувати їм інші правила поведінки, в залежності від їх бачення. А також оцінити поведінку мультиплікаційних героїв в певних ситуаціях.

Крок 5. Ритуал «виходу» з гри. Діти прощаються з мишками і котом, махають їм ручкою.

Також в процесі формувального етапу експерименту з дітьми були проведені сюжетно-рольові ігри (додаток Б).

На контрольному етапі експерименту з'ясовано ефективність запропонованих освітніх навчально-виховних заходів щодо попередження конфліктів у дітей дошкільного віку, зокрема впроваджених на формувальному етапі експерименту засобами ігрової діяльності. При цьому, дітям були надані завдання аналогічні тим, що давалися на констатувальному етапі експерименту.

Таблиця 2.5.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку до і після експерименту

Рівні	Кількість дошкільників			
	в %			
	ЕГ		КГ	
	До	Після	До	Після
Низький	15	-	33	34
Середній	58	51,5	44	46
Високий	27	48,7	23	20

За даними таблиці 2.5. бачимо, що на етапі контрольного експерименту значно підвищився рівень сформованості моральних цінностей дітей експериментальної групи (ЕГ). Натомість, рівень розвитку зазначеного компоненту у дітей контрольної групи (КГ) залишився приблизно на тому самому рівні.

Отже, ефективність запропонованих нами освітніх навчально-виховних заходів щодо попередження конфліктів у дітей дошкільного віку підтверджено результатами проведеного дослідження.

Відтак, узагальнюючи вище викладене, приходимо до висновків, що попередження дитячих конфліктів та формування позитивних міжособистісних взаємин старших дошкільників засобами ігрової діяльності відбувається ефективно тоді, коли воно ґрунтується на основі партнерської взаємодії вихователя з дітьми та дітей між собою, в доброзичливій атмосфері, заснованій на особистісно-гуманістичному підході, де широко

використовуються наочні позитивні приклади турботи, співчуття і допомоги оточуючим, а також, зрозумілі для дошкільнят зразки соціально-корисної поведінки.

При цьому, необхідними умовами, що забезпечують успішність даного процесу є розвиток у дошкільнят вірних оцінних ставлень і ціннісного ставлення до людського життя; самоповаги до поваги до гідності кожної особистості, формування мотивації до емоційного контакту, емпатії та розуміння інших, бажання і уміння уникати міжособистісних конфліктів, накопичення досвіду дружніх взаємин і адекватної поведінки в емоційно насичених ситуаціях, які потребують співчуття й співпереживання іншим людям.

Висновки до 2 розділу

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту показав, що в освітньому процесі ЗДО попередження конфліктів у дитячому середовищі є актуальною проблемою, що потребує розв'язання.

Тому, навчально-ігрові завдання, що проводились в межах експерименту були спрямовані на формування у дітей умінь визначати емоційні стани інших людей та причини їх виникнення, а також пропонувати способи його зміни.

Взаємини дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності вже регулюються прямими рекомендаціями та підказками щодо правильних способів побудови дружніх взаємин з однолітками, що добре засвоюються і реалізуються в контактах з іншими дітьми, що сприяє попередженню і подоланню конфліктних ситуацій.

У процесі експериментальної роботи наші дії були спрямовані на формування уявлення дітей про дружбу, дружні й товариські взаємини, а також формування вміння будувати стосунки з однолітками на засадах прихильності, доброзичливості, чуйності, турботи, розуміння, за допомогою різноманітних методів і прийомів: творів художньої літератури, морально-етичних бесід, різнопланових творчих ігор, занять в ігрових формах тощо.

Особливість формувального експерименту полягала в створенні умов для дотримання правил поведінки і виховання дружніх взаємин у засіб залучення вихователя до творчої гри, а також до спільної діяльності з кимось з дітей. При цьому діти мали можливість бачити спільні, узгоджені дії інших учасників гри, усвідомити необхідність дотримання доброзичливих взаємин.

Перед грою вихователь висловлював свої позитивні очікування, щодо дружньої гри дітей разом й залучення до гри всіх бажаючих. У випадку небажання запрошували грати окремих дітей, вихователь сам розпочинав з ними гру, підкреслюючи, як йому цікаво у спільній діяльності з даною дитиною. Це спонукало дітей поводити себе відповідно до правил спільної діяльності, діяти разом з іншими, враховуючи їх бажання та інтереси. Ми

намагалися підвести дітей до самостійного вибору лінії поведінки у тій чи іншій ситуації.

Ми переконалися, що оцінювати взаємини дітей у спільній грі слід давати не в загальній формі, а в конкретній формі стосовно кожного прояву дружніх чи не дружніх взаємин. Корисним був аналіз, у процесі якого ми оцінювали внесок кожного у спільну справу, аналізуючи взаємини.

Впродовж формувального експерименту нами створювалися всі умови для позитивного впливу дітей один на одного, що характеризувалася високим рівнем розвитку дружніх взаємин. Цей вплив був більш дієвим для тих однолітків, яким діти симпатизують, оскільки вони наслідують саме їх і виконують їх пропозиції.

Таким чином, розроблені нами методи і форми з попередження конфліктів у дітей дошкільного віку засобами використання ігрової діяльності дала позитивні результати. У взаєминах дітей стали більш помітними прояви турботи, піклування один про одного, їх стосунки стали носити більш доброзичливий характер.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У роботі представлено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми попередження конфліктів у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

Проаналізовано феномен конфлікту як психолого-педагогічну проблему й виокремлено такі його ознаки, як-от: стан відкритої, затяжної боротьби; стан дисгармонії у відносинах між людьми, ідеями або інтересами; зіткнення протилежностей; психічна боротьба, що виникає як результат функціонування взаємо-виключних імпульсів, бажань і тенденцій.

Ґрунтовним у дослідженні є визначення конфлікту – як процесу різкого зіткнення, загострення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії

Структурними компонентами конфлікту є об'єктивні (учасники, предмет, об'єкт, проблема конфлікту та умови його протікання) та суб'єктивні (образ конфлікту, його мотиви, позиції сторін-конфліктерів) компоненти.

Виокремлено такі види конфліктів, як-от насильницькі й ненасильницькі; політичні, соціальні, економічні, організаційні; вертикальні й горизонтальні; відкриті й приховані; внутрішньоособистісні, міжособистісні, міжгрупові.

Індикатором конфліктності, або її відсутності вважаємо якість міжособистісної взаємодії, що містить мотиваційний, когнітивний й поведінкові компоненти.

Вікові особливості виникнення конфліктів у дітей старшого дошкільного віку пов'язані з дією мотиваційної (проблеми, які виникають у деяких дітей у зв'язку зі змінами в мотиваційній сфері, у результаті чого потреба у спілкуванні не стає для них провідною (розходження провідних потреб дитини з рештою однолітків) та операціональної (несформованість ігрових навичок і вмінь їх реалізації у взаємостосунках з однолітками,

розходження об'єктивних можливостей в ігровій діяльності дитини та більшості дітей групи) сфер психіки дитини.

Площиною психологічного благополуччя або дискомфорту між дитиною й однолітками є ігрова діяльність.

Причинами конфлікту можуть бути:

- складнощі у спілкуванні дошкільників зі слаборозвинутими ігровими навичками;
- ускладнення мотиваційного характеру, коли у дітей змінюється мотивація й послаблюється потреба у спілкуванні з «іншими»;
- відсутність уміння керувати своєю поведінкою (імпульсивність, нестриманість)

Ефективними стратегіями вирішення конфліктів є:

1) стратегія ігнорування, що є, на наш погляд, шкідливою, оскільки діти отримавши досвід кофлікту, не набувають досвіду примирення; тобто, якщо ігнорувати якісь негативні прояви у поведінці, наприклад бійки, вони будуть повторюватися;

2) стратегія придушення і покарання, що є, нажаль найбільш поширеною й формує у дітей позицію щодо можливості з'ясування стосунків за допомогою кулаків, проте не на очах дорослих.

3) стратегія співробітництва, що є найбільш ефективною й полягає в допомозі дітям розібратися у їхніх внутрішніх переживаннях, що призвели до конфлікту, і разом знайти різні способи примирення

Ігрова діяльність, як одна із форм організації життя дітей сприяє виникненню різних стосунків між ними. Саме взаємини в ігровій діяльності формують здатність дитини входити в колектив однолітків, діяти в ньому певним чином, встановлювати товариські і дружні зв'язки, підкорятися вимогам товариства. В ігровій діяльності у дітей виховується гуманне ставлення до ровесників, взаєморозуміння, усвідомлення вимог вихователя та товаришів, уміння рахуватися з громадською думкою та інтересами колективу.

Діяльність вихователя по попередженню конфліктів має певну етапність.

Метою першого етапу є формування моральних знань як уявлень про доброзичливість й повагу во взаєминах, адекватну оцінку вчинків своїх однолітків та власних вчинків у спілкуванні з іншими дітьми. На цьому етапі передбачається використання таких методів і прийомів, як-от:

- метод художнього аналізу та оцінно-етичного коментаря літературних творів.
- метод читання художніх творів з подальшим їх обговоренням.
- ситуації морального вибору, притаманні повсякденному життю.
- використання морального словничка
- використання дидактичних ігор «Добрі слова», «Закінчи речення», «Оціни вчинок».

Другий етап процесу попередження конфліктів у дошкільників в грі пов'язати з емоційною сферою особистості, тобто метою цього етапу є – формування у дітей навичок визначення емоцій та почуттів однолітків, уміння адекватно реагувати на них; здатність сприймати емоційний стан «іншого» та відчувати причини його виникнення; розвиток у дитини здатності до емоційно-чуттєвої єдності; здатності до емпатії; емоційну рефлексію як усвідомлення своїх переживань та основ емоційного інтелекту, як здатності володіти власними емоціями.

Цей етап передбачає використання таких методів: подорожі в казку, пантоміма, вправи ігрової орієнтації, проблемні діалоги і ситуації, читання літературного твору з наступним обговоренням, інтерактивні ігри, складання кінцівок казок рефлексивні вправи, спрямовані на формування здатності пізнавати, відчувати і приймати себе, тобто свого «Я».

Третій етап попередження конфліктів у дошкільників в грі передбачає узагальнення дітей про моральні норми поведінки, вироблення стійких навичок гуманної поведінки дошкільників і відпрацювання цих навичок в групі.

Цей етап передбачає використання таких ефективних, на думку В. Ковальчук, методів профілактики конфліктів у дошкільників, як: варіатив завдань ігрової спрямованості, креативні розповіді та ігри, логічні ігри, вправи-драматизації, аналіз конфліктних ситуацій та їх розігрування, ситуації моральних альтернатив, вправи-драматизації, кросворди, метод словесної творчості на матеріалі художніх творів, свята та розваги.

Зазначене вище дозволяє зробити висновок, що формування позитивних міжособистісних взаємин старших дошкільників засобами ігрової діяльності буде ефективним, якщо педагог організує роботу за такими напрямками:

- ✓ створення предметно-ігрового середовища, що відповідає зоні найближчого розвитку дітей;
- ✓ забезпечення дітей яскравими емоціями і враженнями від тих подій, явищ, які в подальшому можуть стати змістом гри;
- ✓ розвиток умінь міжособистісної взаємодії в ігровій діяльності;
- ✓ виявлення моральних почуттів, ставлень у грі;
- ✓ формування умінь дотримуватись правил гри.

Проведене експериментальне дослідження довело до того,

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 26 жовтня 2017р., Мукачєво / Ред.кол. : В.І.Кобаль(гол.ред.) та ін. Мукачєво : МДУ, 2017.213 с
2. Артемова Л.В. Аналізуючи гру / Л.В.Артемова, Н.С.Буркіна // Дошкільне виховання. — 2009. — №2. — С.12-13.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. керівник Кононко О.Л. - Світич, 2008.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керів. Т. О. Піроженко, ав. кол. :О. М. Байєр та ін. Київ, 2021. 38 с. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення:14.04.2025).
5. Беленька Г. В. Ігрова діяльність у дошкільній освіті п'ятирічних дітей (педагогічний супровід до програми «Дитина») : навч.-метод. посіб. / Ганна Володимирівна Беленька, Валентина Миколаївна Вертугіна, Юлія Олександрівна Волинець та ін. ; за заг. ред. Н. В. Кудикіної [укладач О. А. Половіна]. – К. : Київ.ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 296 с
6. Бєх І.Д. Виховання особистості // І.Д.Бєх. - Кн.2. - Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. - К.: Либідь, 2003. – 344 с.
7. Бєх І.Д. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу // Дошкільна педагогіка. - 2012. - № 1 . - С.2-6.
8. Беленька Г. Сучасна дитина і соціум / Г.Беленька // Дошкільне виховання. — 2005. — №10. — С.12-13.
9. Білоусова В.О., Говорун Т.В., Кисельова Н.И. Конфлікти у дитячому середовищі. - К.: Радянська школа, 1991. – 145 с.
10. Бурова А.П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / автор-упорядник А.П.Бурова. — К.: Мандрівець, 2015. — 230 с.
11. Васильєва М.А. Керівництво іграми дітей у дошкільних установах / під ред. М.А.Васильєвої. — М.: Просвещение, 1986. — 109 с.

12. Васьков Б.Л. Проблема наступності у формуванні моральної свідомості дошкільників // Збірник Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Переяслав-Хмельницький: Видавництво Переяслав-Хмельницького педагогічного університету. – 2014. – С.45-49.

13. Волошина В.М. Особливості організації діяльності, стимулюючої мораль-ний вибір в поведінці дошкільників // Наукові записки: Зб. наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2011. – Випуск 41. – С.73-75.

14. Волинець Ю. Формування ігрових умінь як профілактика конфліктів у дітей старшого дошкільного віку : теоретичний аспект / Ю. Волинець, А. Садрієва // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Випуск № 43. – С. 287–290.

15. Гавриш Н., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку:парціальна програма для системи дошкільної освіти. Київ, 2019. 197 с .

16. Гавриш Н., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку:парціальна програма для системи дошкільної освіти. Київ, 2019. 197 с .

17. Гончаренко А.М. Взаємини однолітків у дошкільному закладі //Дошкільне виховання. - 2014. - № 9. - С.4-7.

18. Гончаренко А.М. Вплив мовленнєвого спілкування на гуманізацію взаємин дошкільників// Актуальні проблеми дошкільного виховання: Міжвузівський збірник наукових праць // За ред. академ. АПН України А.М.Богущ і доц. Т.І.Поніманської. - Рівне, 2013. – С.99-100.

19. Гончаренко А.М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» // Гончаренко А.М.. - К., 2003. - 22 с.

20. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. - 373 с.
21. Горбачова Н. І. Конфлікт як засіб досягнення мети спілкування // Вісник. Львівського університету. Серія іноземні мови. 2016. Вип. 23. С. 57–63.
22. Грива О. Попередження дитячих конфліктів // Психолог. - 2014. - №21. – С.10-12.
23. Григоренко Г.В. У які ігри граються наші діти? / Г.В.Григоренко // Дошкільне виховання. — 2010. — №5. — С.18-20.
24. Гріневич І.І. Моральний вибір у поведінці дошкільників та стиль спілкування // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Ч.2. – Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2011. – С.69-72.
25. Гура О. Чим зайняти дітей в укритті: сім ефективних форм роботи// Практика управління дошкільним закладом. № 09. 2023. С.14—17.
26. Гурковська Т. Вперше до дитсадка / Т.Гурковська // Дошкільне вихован-ня. — 2016. — №11. — С.8-9.
27. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : [навч. посібник] / Т.В.Дуткевич. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 424 с.
28. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / Т.В.Дуткевич. — К.: Центр учбової літератури. - 2009. — 392 с.
29. Єпіхіна М., Бадер С., Черновська Л. Партнерська взаємодія вихователів з батьками дітей раннього...
30. Єрємєєва В. Дівчатка і хлопчики в дзеркалах півкуль / В.Єрємєєва // Дитячий садок. - 2010. - № 14. – С.9-10.
31. Жижко Т. Ігрові методи навчання - передумова інтелектуального розвитку особистості / Т. Жижко // Дошкільне виховання. - 2011. - № 6. - С.72-73.
32. Забродський М.М. Вікова психологія. - К.: МАУП, 1998. - 92 с.

33. Завязун Т. В. Вплив ігрової діяльності на всебічний розвиток дитини-дошкільника. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип №64, 2018. С.93-96.

34. Задесенець М.П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особистості.-К. “Вища школа”, 1978.

35. Замелюк М. Ігровий простір дитини дошкільного віку: місце і роль дорослого. Збірник наукових праць «Академічні студії». Серія «Педагогіка». 2021. Вип. 2. С. 42–46.

36. Захарова Н.М. Адаптація дітей до дитячого садка / Н.М.Захарова // Дошкільне виховання. — 2015. — №4. — С.8-11.

37. Захарова Н.М. Ігрові техніки для розвитку міжособистісних взаємин дітей дошкільного віку / Н.М.Захарова // Палітра педагога. — 2011. — №4. — С.11-13.

38. Захарова Н.М. Дитячі конфлікти: причини виникнення і шляхи усунення / Н.М.Захарова. — Київ - Житомир: Вид-во ЖДУ, 2012. — С.169-171.

39. Зверєва. І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості цінностей дітей // Дошкільне виховання. — 2015. - № 9. — С.18 - 22.

40. Карасьова К.В. Ігровий простір дитини / К.В.Карасьова, Т.Піроженко. — К.: Шк.світ, 2008. —112 с.

41. Карасьова К.В. Конфлікти у дитячому середовищі / К.Карасьова, Т.Піроженко. — К.: Шк. світ, 2011. — 128 с.

42. Карнаухова А. В., Голота Н. М. Організація педагогічного партнерства в ЗДО як умова забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку. Publishing House «Baltija Publishing». 2023. С. 66–77. URL: <http://baltijapublishing.lv> (дата звернення: 14.04.2024).

43. Кобилянська А.В. Особливості схильності дошкільників до регуляції своєї поведінки // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб.

наукових праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка. – К., 2008. – Т. IV. – Ч. 4 – С.200-202.

44. Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості цінностей дітей // Дошкільна педагогіка. - 2013. - № 9. - С.18-22.

45. Ковальчук В.В. Попередження дитячих конфліктів // Наука і сучасність: Зб. наукових праць НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 2011. – Т. XXII (Вип. 2. Ч. 2). – С.80-87.

46. Коган І.М. Особливості екзистенційних уявлень у дітей // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. акад. Максименка С.Д. – К.: 2011. – Т. 7, вип. 2. – С.65-68.

47. Коган І.М. Особливості емпатії дошкільників // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України /За ред. акад. Максименка С.Д. – К.: 2011. – Т. II, ч. 6. – С.273-279.

48. Козак Л. В., Швидка І. А. Якість дошкільної освіти на сучасному етапі. Освітологічний дискурс. 2018. № 3–4. 198–208. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.3-4.4319>

49. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / О.Л.Кононко. — К.: Світич, 2009. — 208 с.

50. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному віці): Навчальний посібник. — К.: Освіта, 1998. — С.26-28.

51. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкіль-ника: автореф. дис. ... д-р психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О.Л.Кононко. — К., 2001. — 37 с.

52. Кононко О.Л. Психологічний клімат у дитячому колективі / Олена Леонтьєвна Кононко. - К.: Освіта, 2004. -255 с.

53. Ковальчук В.В. Деякі психолого-педагогічні аспекти становлення мораль-ного вибору в поведінці дошкільників // Актуальні проблеми

психології: Зб.наук. статей. – К.: Нора-прінт, 2011. – Т.4: Актуальні проблеми генезису особистості в контексті навчання і виховання. – С.85-88.

54. Кошелівська О.І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу: Дис... канд..пед.наук: 13.00.08. – К., 2003. - 241 с.

55. Кошелівська О.І. До проблеми діагностики морального вибору дошкіль-ників // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з’їзду працівників освіти”. – К.: НПУ, 2013. – Ч.2. – С.174-176.

56. Кравець Н.М. Шляхи вирішення дитячих конфліктів // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі: Зб. наук. праць. – Рівне: Ліста, 2011. – С.219-222.

57. Кравченко В.В. Моральний вибір у поведінці дошкільників та стиль спілкування // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Ч.2. – Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2001. – С.69-72.

58. Крутій К. Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти під час проведення «Дня без іграшок». Гуманізація навчально-виховного процесу : Збірник наукових праць. 2019. № 1 (93). С. 26–44. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12407>.

59. Крутій К. О. Особливості ризикованих ігор у дітей дошкільного віку / К. О. Крутій І. С. Деснова, М. І. Замелюк // Академічні студії. Серія : Педагогіка. – 2023. – № 4. – С. 64–72.

60. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років : монографія / Віра Улянівна Кузьменко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 354 с.

61. Кульчицька О.І. Розвиток почуттів і емоцій у дітей раннього та дошкіль-ного віку: автореф. дис... д-р психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О.І.Кульчицька. — К., 1996. — 49 с.

62. Кучинська Л. Гра як інструмент освітньої діяльності педагога: переосмислення концептуПедагогічна Житомирщина No 3 (35), 2024

63. Лашина О.П. Спілкуватися, щоб виховувати // Дошкільна педагогіка. -2011. - №10. - С.65-68.
64. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і суспільна практика: Навчальний посібник. – К.:ВД «Професіонал», 2006. – 416 с.
65. Масловська, І., Бадер, . С., & Єпіхіна , М. (2025). KIMOSNIS як інноваційна технологія роботи з дітьми раннього і дошкільного віку. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», (1(56), 127–131. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.127-131>
66. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / О.Л.Кононко, З.П.Плохій, А.М.Гончаренко, В.О.Луценко [та ін.]. -К.: Світич, 2009. - 208 с.
67. Мороз О.І. Формування міжособистісних взаємин дітей на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку (в умовах навчально-виховного комплексу «школа-дитячий садок»): автореферат дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.І. Мороз. - К., 2011. - 32 с.
68. Павелків Р.В. Дитяча психологія: [навч. посібник] / Р.В.Павелків, О.П.Цигипало. - К.: Академви-дав, 2008. -431 с.
69. Павелків Р.В. Дослідження сформованості у сучасних дошкільників моральних якостей чесності і правдивості // Актуальні проблеми психології / За ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки. – К., 2015. – Т. 1. – Випуск 11. – С.132-136.
70. Павелків Р.В. Експериментальне вивчення сформованості у дошкільників моральних якостей щедрості та безкорисливості // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наукових праць Ін-ту психології ім.Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка. — К., 2014. – Т.VI. – Випуск 3. – С.245-251.
71. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в дитячо-му віці: Монографія. – Рівне: Волинські обереги, 2004. – 248 с.

72. Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру «Творці майбутнього» та методичні рекомендації / О. Ю. Рома та ін., 2022. 109 с.

73. Пивовар В.В. Особливості процесу формування моральної свідомості та самосвідомості у дошкільному віці // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка. – К., 2013. – Т. 4. – Ч.6 – С.187-192

74. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: навч.-метод. посіб / Т.О.Піроженко. - Тернопіль: Мандрівець, 2012. - 136 с.

75. Піроженко Т. О., Гавриш Н. В., Соловйова Л. І. Діагностичне спостереження за поведінкою дитини з використанням казки. Перспективи та інновації науки. Сер. Педагогіка. Сер. Психологія, Сер. Медицина. 2024. № 11(45). С. 1529–1543. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-1529-1543](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-1529-1543)

76. Поліщук Ю.Т. Причини виникнення конфліктів у дитячому середовищі // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. Наукових праць ін-ту психології ім.Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка. — К., 2012. – Т. VI. – Випуск 6. – С.222 – 229.

77. Половіна О. А. Психолого-педагогічний супровід ігрової діяльності п'ятирічних дітей. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. Теорія і практика навчання та виховання випуск. 2011. № 19. С. 48–54.

78. Поніманська Т.І. Виховання людяності: технологічний аспект // Дошкіль-не виховання. - 2015. - № 4. – С10-12.

79. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка / Т.І.Поніманська. - К.: Академія, 2004. - 456 с.

80. Порадник для вихователів «Ефективні форми роботи з дітьми в укритті»/ Упоряд. О. Гура, 2024. 37 с.

81. Приходько Ю.О. Вибіркові взаємини: їх значення в особистісному розвитку дитини дошкільного віку / Ю.О.Приходько // Вісник Інституту

розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія». – К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім.М.П.Драгоманова, 2009. – Вип. 5. – С.182 – 188.

82. Приходько Ю.О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. – К: Рад. школа, 1991. – 126 с.

83. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання/ В. Я. Галаган, В. Ф. Орлов, О. М. Отич, О. О. Фурса. – К.: ДЕТУТ, 2008. – 422 с.

84. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.

85. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. – [Навч.-метод. посібник] / – К.: ФОП Стеценко В.В. – 2016. – 192 с.

86. Семениченко М. І. Виховання дружніх стосунків у старших дошкільників в ігровій діяльності [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http:// klasnaocinka.com.ua/ru/article/vikhovannya-druzhnikh-stosunkiv-u-starshikh-doshki.html](http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/vikhovannya-druzhnikh-stosunkiv-u-starshikh-doshki.html).

87. Семенчук В.М. Між двох полюсів. Стимулюємо моральний вибір дитини // Дошкільне виховання. – 2011. – №3. – С.9-11.

88. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

89. Фесюк С.Ю. Попередження конфліктів у дітей дошкільного віку в умовах ДНЗ. // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві. – К.: Контекст, 2009. – С.192 – 194.

90. Шульга Г.Б.

91. Якименко Л.І. Дитина в колективі однолітків: соціальний аспект підготовки до школи / Л.І.Якименко // Дошкільне виховання. – 2012. – №6. – С.8-11.

92. Compton's Interactive Encyclopedia, 1996.

93. Grolier Multimedia Encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.grolier.com

ДОДАТКИ

Додаток А

По волосинці

Теплого весняного дня бабуса Марія повела свого онука до лісу.

Першокласник Петрик був ледаченьким хлопчиком. Збираючись до лісу, бабуса дала йому нести вузлик з їжею й водою. Петрикові вузлик здався дуже важким. Бабуса понесла їжу сама, а Петрикові дала тільки пляшку з водою.

Прийшовши до лісу, бабуса з внуком сіли відпочити. Вони побачили, як до куща прилетіла маленька пташка. В дзьобику вона принесла волосинку. Петрик підвівся й глянув на кущ. Він побачив велике волосяне гніздо. Пташка швидко літала до гнізда, щоразу приносила по волосинці.

Петрик від подиву й хвилювання стояв, широко відкривши очі.

- Бабусю, - пошепки запитав він, - невже вона по волосинці носила й збудувала таке велике гніздо?

- Так, по волосинці, - відповідала бабуса. - Це працююча пташка.

- Петрик стояв задуманий. Через хвилину він сказав:

- Бабусю, я нестиму з лісу ваше пальто...

Василь Сухомлинський

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ

«Сім'я»

Програмовий зміст: Закріплювати уявлення дітей про сім'ю, про обов'язки членів сім'ї. Розвивати інтерес до гри. Вчити дітей розподіляти ролі й діяти відповідно до прийнятої на себе ролі, розвивати сюжет. Спонукаати дітей до творчого відтворення в грі побуту родини. Вчити діяти в уявних ситуаціях, використовувати різні предмети - заступники. Виховувати любов і повагу до членів родини та їх праці.

Ігровий матеріал: Меблі, посуд, атрибути для обладнання будиночка, «дитячого саду», великий конструктор, іграшкова машина, лялька - немовля, іграшкова коляска, сумки, різні предмети - заступники.

Попередня робота: Бесіди: «Моя сім'я», «Як я допомагаю мамі», «Хто, ким працює?» «Чим ми займаємося вдома?» Розглядання сюжетних картинок, фотографій по темі. Читання художньої літератури: Н.Забила «Ясочкин садок», А.Барто «Машенька», Б.Заходер «Будівельники», «Шофер», Д.Габе з серії «Моя родина»: «Мама», «Братик», «Робота», Тобто Яниковская «Я ходжу в дитячий сад», А.Кардашова «Велике прання».

Ігрові ролі: мама, тато, бабуся, дідусь, старша донька, діти-дошкільнята, лялька - немовля.

Розігруються сюжети:

«Ранок у сім'ї»

«Обід в сім'ї»

«Будівництво»

«Папа - добрий господар»

«У нас в сім'ї - дитина»

«Вечір в сім'ї»

«Мама укладає дітей спати»

«Вихідний день у сім'ї»

«В сім'ї захворіла дитина»

«Допомагаємо мамі прати білизну»

«Велике прибирання дому»

«До нас прийшли гості»

«Переїзд на нову квартиру»

«Свято в сім'ї: мамин день, Новий рік, день народження»

Ігрові дії:

Мама-вихователь збирається і йде на роботу; готує все необхідне для занять з дітьми; приймає дітей, займається з ними; грає, гуляє, малює, вчить т т.д.; віддає дітей батькам, прибирає робоче місце; повертається з роботи додому; відпочиває, спілкується зі своїми дітьми і чоловіком; допомагає бабусі, укладає дітей спати.

Мама-домогосподарка збирає і проводить доньку в дитячий садок, чоловіка на роботу; доглядає за молодшою дитиною (лялька), гуляє з ним, прибирає в будинку, готує їжу; зустрічає дитину з дитячого саду, чоловіка з роботи; годує їх, спілкується, укладає дітей спати.

Тато-будівельник збирається на роботу, відводить дитину в дитячий сад, йде на роботу; будує будинки, мости; повертається з роботи, забирає дитину з дитячого саду, повертаються додому; допомагає дружині по будинку, грає з дітьми, спілкується.

Тато-водій збирається на роботу, відводить дитину в дитячий сад, йде на роботу; підвозить вантажі (цегла) на будівництво, розвантажує їх, їде за новими; забирає дитину з дитячого саду, повертається додому; допомагає дружині по будинку; запрошує сусідів в гості на чай; проводить сусідів; спілкується з дітьми, грає з ними, фіксує їх спати.

Бабуся збирає і проводить онуків у дитячий садок та школу; прибирає в будинку; звертається за допомогою до старшій внучці; забирає з дитячий сад онуку, цікавиться у вихователя про її поведінку; готує обід, пече пиріг; запитує у членів сім'ї як пройшов робочий день; пропонує запросити на чай (вечеря) сусідів, пригощає всіх пирогом; грає з онуками; дає поради.

Дідусь допомагає бабусі, татові, читає газети, журнали; грає з онуками, спілкується з сусідами.

Старша донька допомагає бабусі готувати їжу, мити посуд, прибирати в будинку, гладити білизну; грає і гуляє з молодшою сестрою, спілкується.

Діти-дошкільнята встають, збираються і йдуть в дитячий сад; в дитячому саду займаються: грають, малюють, гуляють; повертаються з дитячого саду, грають, допомагають батькам, вкладаються спати.

«Дитячий садок»

Програмовий зміст: Розширити уявлення дітей про зміст трудових дій співробітників дитячого саду. Викликати у дітей бажання наслідувати дії дорослих. Виховувати дружні взаємини у грі між дітьми.

Ігровий матеріал: Ляльки з набором одягу, меблі, посуд, дрібні іграшки, швабри, відра, ганчірки, фартухи, халати, пральна машина, тазик, підставка для сушіння білизни, прасувальна дошка, праски, плита, набір посуду для кухаря, продукти, пылосос, музичні інструменти.

Попередня робота: Спостереження за роботою вихователя, помічника вихователя. Бесіда з дітьми про роботу вихователя, помічника вихователя, кухаря, медсестри та ін. працівників д/саду. Екскурсія-огляд музичного (фізкультурного) залу з наступною бесідою про роботу муз. керівника (фіз. рук.). Екскурсія-огляд мед. кабінету, спостереження за роботою лікаря, бесіди з особистого досвіду дітей. Гра-драматизація з вірша Н.Забіли «Ясочкін садок» з використанням іграшок. Екскурсія в пральню. Організація праці дітей - прання лялькової білизни, хусточок.

Ігрові ролі: Лікар, медична сестра, вихователь, музичний працівник, фізкультурний керівник, няня, кухар, прала.

Розігруються сюжети:

«Ранковий прийом»

«Наші заняття»

«Зарядка в дитячому садку»

«Робота няні - сніданок»

«Робота няні - прибирання групи»

«На прогулянці»

«На музичному занятті»

«На фізкультурному занятті»

«Огляд лікаря»

«Обід в д/садку»

«Робота кухаря в дитячому садку»

«Робота в пральні дитячого садка»

Ігрові дії:

Вихователь приймає дітей, розмовляє з батьками, грає з дітьми, проводить заняття.

Фіз.рук проводить ранкову зарядку, фізкультуру.

Молодший вихователь стежить за порядком у групі, надає допомогу вихователю в підготовці до занять, отримує їжу...

Муз. керівник проводить муз. заняття.

Лікар оглядає дітей, слухає, робить призначення.

Медсестра вимірює температуру, зростання, зважує, робить щеплення, перевіряє чистоту груп, кухні.

Кухар готує їжу, видає її помічникам вихователя.

Праля пере білизну, сушить, гладить, акуратно складає, видає чисту няні.

«Магазин»

Мета: Розвивати вміння добирати предмети різного призначення відповідно до задуму гри, пов'язувати в єдиних сюжетах різні дії та задуми інших дітей. Спонукаати дітей наслідувати характерні дії працівників магазину. Вправляти у дотриманні правил поведінки у громадських місцях. Розвивати зв'язне мовлення, активний словник, пам'ять, мислення. Виховувати культуру взаємовідносин: вміння бути ввічливими, поступливими один до одного. Вчити дотримуватись правил поведінки певних персонажів,

розподіляти ролі. Урізноманітнювати сюжет ігор створенням різних уявних ситуацій.

Соціальні ролі: продавці різних відділів, покупці, касир, охорона.

I. Спочатку обирають продавців різних відділів. Діти допомагають кожному з «продавців» відібрати малюнки із зображенням відповідних продуктів. «Продавці» за допомогою товаришів розміщують відповідні малюнки на своєму столі. Потім вихователь веде з ними розмову, під час якої їм можуть допомогти інші малята. Олю, ти продавець якого відділу? (Молочного). Що продається в твоєму відділі? (Молоко, кефір, ряжанка, йогурти, різний сир, сиркова маса, плавлені сирки, бринза, вершки, згущене молоко, сметана). Оленко, ти працюєш в якому відділі? (У м'ясному). Що придбавають у тебе покупці? (М'ясо, варену та копчену ковбасу, сосиски, сардельки, фарш, шинку, сало, паштет, тушонку). Олеже, ти продавець якого відділу? (Кондитерського.) Які продукти є в твоєму відділі? (Різні цукерки, торти, зефір, халва, мармелад, шоколадки, тістечка, морозиво, цукати, печиво.) Надійко, ти продаєш продукти в якому відділі? (У хлібному). Що тут є у тебе? (Білий і чорний хліб, різні булки, батони, бублики, калачі, паляниці, короваї).

Вихователь. Зараз наші покупці вже вирушать за необхідними продуктами. А чи не забули ви, малята, про чарівні ввічливі слова, які треба говорити, коли заходиш до магазину? Що слід зробити, зайшовши в приміщення? (Привітатися). Що саме ви скажете продавцеві? («Доброго дня»). Правильно. Про які чарівні слова слід згадати, коли ви просите продавця дати ту чи іншу річ? («Будь ласка»). Що слід сказати, ідучи з магазину? (Подякувати і попрощатися). Молодці.

II. «Продавець та покупець»

Діти по черзі підходять до того чи іншого «продавця» і розігрують приблизний діалог:

Покупець. Доброго дня.

Продавець. Вітаю.

Покупець. Дайте мені, будь ласка, шоколад.

Продавець. Прошу. (Дає покупцеві малюнок із шоколадкою.)

Покупець. Дякую. До побачення. (Діти можуть трохи ускладнити діалог, наприклад, запитати у продавця, які саме в нього є цукерки або йогурти, чи свіжий хліб, скільки коштує пакет молока тощо.) Гра триває, доки кожна дитина з групи не візьме в ній безпосередню участь.

«Скандал»

Дія відбувається у магазині іграшок.

Нехочуйко. Мамо, мамуню, купи мені ось цю машину

Мама. Але, Нехочуйко, ти маєш вже багато машин.

Нехочуйко. Тоді купи новий м'яч або гру «Хокей», або цього робота.

Мама. Нехочуйко, я обов'язково куплю тобі іграшку, сьогодні... Але зараз ми вибираємо подарунок для твого друга. І тут почалося таке... Нехочуйко тупотів ногами, заливався сльозами і кричав так, що навколо нього зібралися покупці і продавець. Мама насилу вивела Нехочуйка із магазину. Подарунок другу так і не купили.

Запитання пані Указки:

- Чи добре Нехочуйко поведився у магазині? Чи приємно мамі, продавцям, покупцям бути поряд із Нехочуйком? А з тобою таке буває? Розіграйте сценку «Скандал» і ніколи не наслідуйте Нехочуйка.

Роль вихователя, полягає у зацікавленні дітей ігровою діяльністю. Нехай — не всіх, невелику групу. Якщо дехто із дітей включиться в гру, якщо гра почне розвиватися, вона виявиться цікавою й для інших. Вони тоді підбіжать і скажуть: «Ми прагнемо з вами грати!».

«Лікарня»

Мета: розвивати інтерес та повагу до професії лікаря. Допомогати дітям налагоджувати взаємодії в грі. Поповнювати словник дітей новими термінами, розвивати мовлення дітей.

Соціальні ролі: лікар, медична сестра, пацієнт, реєстратор.

Для розігрування гри можливий такий хід.

Дія відбувається в поліклініці. Спочатку мама та дитина заходять до реєстратури беруть карточку та йдуть на прийом до лікаря. Прийшовши до кабінету Маша бачить багато діток та їхніх батьків. Через деякий час підійшла і Машина черга заходити до лікаря.

Мама. А ось і наша черга прийшла.

Маша. Нам вже можна заходити?

Мама. Так.

Лікар. Доброго дня!

Мама. Маша, що потрібно сказати?

Маша. Доброго дня!

Лікар. І так, на що скаржиться наша маленька пацієнтка?

Мама розповіла проблему з якою вони звернулися. Лікар прослухав Машу, зробив всі необхідні огляди та назначив лікування.

Лікар. А тепер Маша чекаю на тебе через тиждень разом із мамою. До побачення.

Маша. До побачення.

Запропоновані ігри є ефективною формою для соціалізації дітей. Вони сприяють розширенню знань дітей про оточуючий світ, про різні професії, викликаючи тим самим захват та повагу.

«Поліклініка»

Програмовий зміст: Викликати у дітей інтерес до професії лікаря. Формувати вміння творчо розвивати сюжет гри. Закріпити назви медичних інструментів: фонендоскоп, шприц, шпатель. Виховувати чуйне, уважне ставлення до хворого, доброту, чуйність, культуру спілкування.

Словникова робота: фонендоскоп, шпатель, щеплення, вітаміни.

Ігровий матеріал: халат і шапочка лікаря, халати і шапочки для медсестер, медичні інструменти (градусник, шприц, шпатель) бинт, зеленка, вата, гірчичники, картки пацієнтів, вітаміни.

Попередня робота: Екскурсія в медичний кабінет д/з. Спостереження за роботою лікаря. Читання художньої літератури: Я. Райніс «Лялька

захворіла», Ст.Берестов «Хвора лялька». А.Барто «Ми з Тамарою», П.Зразків «Лечу ляльку», А.Кардашова «Наш доктор». Інсценізація «Звірі хворіють». Розглядання альбому «Ми граємо у «лікаря». Виготовлення атрибутів для гри. Бесіди з дітьми «Нас лікують лікар і медсестра», «Як потрібно вести себе в кабінеті у лікаря?»

Ігрові ролі: Лікар, медсестра, хворий.

Розігрують сюжети:

«На прийомі у лікаря»,
«Виклик лікаря додому»
«Поранили пальчик»
«Болить горло»
«Ставимо укольчик»
«Робимо щеплення»

Ігрові дії:

Лікар приймає хворих, уважно вислуховує їхні скарги, задає питання, слухає, дивиться горло, робить призначення.

Медсестра робить уколи, дає ліки, вітаміни, ставити гірчичники, змащує ранки, забинтовують.

Хворий приходить на прийом до лікаря, розповідає, що його турбує, виконує рекомендації лікаря.

«Я - водій»

Програмовий зміст: Розширювати у дітей уявлення про професію шофера, автомеханіка. Розвивати вміння будувати рольової діалог, використовувати рольову мову, творчість у грі, використовуючи реальні предмети для створення ігрової обстановки. Виховувати доброзичливість, готовність прийти на допомогу. Виховувати культуру поведінки в транспорті.

Словникові слова: бензин, каністра, заправник, кондуктор, механік, жезл, інспектор, права.

Ігровий матеріал: інструменти для ремонту машин, бензозаправочная колонка, будівельний матеріал, кермо, каністра, шланг для імітації заправки машини бензином, відерце з ганчіркою, квитки, гроші, сумка для кондуктора, світлофор, жезл, кашкет інспектора ДІБДР, документи водія (права).

Попередня робота: Екскурсія до автобусної зупинки, спостереження за автобусом, таксі та роботою шофера. Познайомити з простими жестами регулювання: «зупинитися», «приготуватися», «проїзд дозволено». Рухливі гри: «Пішоходи та таксі», «Світлофор». Читання і розглядання ілюстрацій з теми «Шофери». Д/і «Уважний водій», «Дізнайся машину», «Полагодь машину». Читання: Ст.Сутеев «Різні колеса», З.Александрова «Вантажівка», А.Кардашов «Дощової автомобіль» Е.Мотковская «Я автомобіль» В.Степанов «Шофер», «Водій автобуса», Б.Житков «Світлофор», М.Калініна «Як хлопці переходили вулицю», М.Павлова «На машині».

Ігрові ролі: Водій таксі, водій автобуса, кондуктор, пасажери, водій вантажної машини, механік, заправник, поліцейський (інспектор ДАІ).

Розігруються сюжети:

«Будуємо автобус»

«Вчимося водити автобус»

«Автобус везе пасажирів»

«Ремонт машин»

«Заправляю машину»

«Мийка машин»

«Вантажна машина везе меблі у новий дім»

«Вантажівка возить вантажі (цегла, пісок, сніг)»

«Продуктова машина везе продукти (в магазин, дитячий садок, лікарню)»

«Везу пасажирів на вокзал»

«Я поїду в гараж»

«Їдемо в дитячий садок»

«Катаємось по місту»

«Їдемо в гості»

«Поїздка на дачу»

Ігрові дії:

Водій таксі доставляє пасажирів до місця, бере гроші за проїзд, піклуватися про пасажирів, допомагає покласти багаж.

Водій вантажної машини навантажує і вивантажувати вантажі.

Водій автобуса керує автобусом, крутить кермо, подає сигнал, усуває неполадки, робить зупинки, оголошує їх.

Кондуктор продає квитки, перевіряє проїзні квитки, стежить за порядком у салоні автобуса, відповідає пасажирам на питання, де зручніше їм вийти.

Пасажири сідають в автобус, купують квитки, виходять на зупинках, поступаються місцем старшим, пасажирам з дітьми, допомагають їм вийти з автобуса, дотримуються правил поведінки в громадському транспорті, спілкуються; готуються до далекої поїздки - збирають речі, воду, продукти в дорогу; вбираються, зачісуються, якщо їдуть в гості, в театр.

Механік проводить ремонтні роботи, перевіряє стан машини перед поїздкою, миє машину з шланга - витирає.

Поліцейський (інспектор ДАІ) - регулює рух, перевіряє документи, стежить за дотриманням правил дорожнього руху.